

องค์ความรู้เกี่ยวกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม ของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์

Field Work Techniques and Thesis Researchers

According to studies social sciences, this training project is mainly focused on the anthropological method. However, in order to study a complex phenomenon, the methodology of this study has been eclectic. Thesis researchers should use various techniques such as, participant observation, informal talk, in-depth interview, and documentary analysis. Furthermore, the researches may have to conduct questionnaire surveys and adopted quantitative analysis to understand the complex perceptions, various relations, and the complex practices and relationships of actors.

During doing fieldwork, researches should take a long stay in the research site and occasionally visit related sites and its networks. Occasionally, researchers may go together with the actors/informants so as to observe their activities and interactions among them and between them and other people. Mainly the instructor suggests the researches use the informal talks with these actors as one of the sources of data.

The process of data analysis is discussed, in detail, in the following steps. First, the researchers should take observation notes everyday. In these observation notes, the researchers should analyze the notes they take down depending on a working hypothesis. From this working hypothesis, the researchers would begin to understand what kind of data were required to be collected so as to make my analysis more robust. Second, simultaneous to taking notes, I began writing the thesis following a planned structure, which might have to be flexible so as to answer the research questions effectively.

However the researchers should differentiate several actors; For example, villagers can be differentiated as entrepreneurs, farmers, national citizens, minority groups who call for equality, and so on, while the outsiders can be differentiated as, for instance city people, and university students, as the ethnic majority group who hold ethnic bias. Additionally, actors can be distinguished

by socio-economic status, age, education, and perspective about cultural diversity. Households can be identified into three groups: (a) market oriented (b) mixed strategies, and (c) minimal engagement (in market).

As mentioned previously, questionnaire is used to employ descriptive statistics to analyze the data, such as cross-tabulation. Sample size determination is based on the Roscoe's rules of thumb for determining sample size. In carrying out ethnographical fieldwork, researchers may be present themselves in a variety of roles (maybe as a community member, a project coordinator, a social volunteer, a researcher and so on). The field work should be carried out in the local language/dialect. The researchers have to be present in the field site many times during 4 - 5 years them collecting data. And at least one time the researchers should take a long stay for at least six months.

Summarized by Ms. Narita Chaithima (Academic Supporter)

Field note of Muang Sing trip

19 Dec 12, Had Gnao (หาดงา) village

In meeting session, we discussed with committee of rubber cooperative group:

- 1) Boonmee Leejongkoun: Head of rubber cooperative group
- 2) Hor Song: village headman assistance
- 3) Lou Lee: staff of rubber cooperative group
- 4) Kwanchai: Soldier

Hor Song reported that Had Gnao Village comprises 185 families, 1,259 peoples, 605 of which female. The village has been established since 1975 and people moved from Udomchai and Bor Kaew. There were only 60 households at that time. People rarely grew rice but they focused on corn , raised animal such as chickens, pigs, and cattle.

In this area, HMong migrated from highland because they needed to grow rice in the lowlands where the owners had fled from the civil war. In 1975-1976, when the former owners returned government's officials mediated the conflict by establishing that the land should be divided between the two communities.

In 1980, people still grew crops and raised the animals, and the income was not enough. In 1992, Boonmee and his colleagues went to observe the activities of development projects in many provinces of Thailand namely Chiang Mai, Pitsanulok, and the Northeast. They also went to see rubber plantation in China in 1990, and they impress that the rubber can grow without watering. In 1994, 30 families began to plant rubber, and took saplings from China. They gradually stopped swidden practice and turned to the new crop, the rubber tree.

The villagers formed the cooperative group by borrowing 46 million kip from the District Administration. Some Chinese experts trained them in rubber plantation. In addition, Hmong villagers, who have migrated to China, moved back to Had Gnao suggesting how to grow rubber tree. Then, Had Yaow is the first village in Laos that has grown rubber. In 1994, 30 families grew 80,000 rubber trees; in 1995, 80 families grew 120,000; in 1996, villagers grew 146,000 rubber trees in 334 Hectare.

After 8 years the rubber trees been planted, in 2002, 30 families could produce 22 tons of rubber and could generate money for 80 million kip(rubber price is 2.5 Chinese Yuan/Kg). Rubber plantation was distributed throughout the country in 2003. The price of rubber was increased to 15 Chinese Yuan/Kg in 2010. However, the price of rubber dropped to 9 Yun/Kg in 2012. Boonmee calculates that villager who grows 2,000 rubber tree would get 2500 Kg of rubber per month, and will earn around 25,000 Yuen/month. Villagers normally grow 2,000-3,000 rubber trees, some may grow 10,000 tree, and some family grow only 1,000-1,500 tree because of lacking labor.

Villagers would get property rights in land according to the age of rubber tree. They have to grow rubber in order to possess the land. Village headman responses in land allocation and commune land. Villagers could not sell the land, they have to pay 30,000 geeb/Hectare/year. Boonmee also shows the record of income from 2002-2011. In 2002, they sold rubber 22 ton and got 96 million geeb. In 2011, they earn 11,806 million geeb with rubber 774 ton.

The most of labor is the member in family, villagers rarely hire outsider from other town. The young people around 12-15 years old could learn how to tap the rubber tree. Interestingly, women could do rubber tapping better than men. Rubber could be tapped until 35-40 years, or 50 years. Normally, the rubber does not need fertilizer, but after tapping for 10 years, we should nourish it with fertilizer. When the tree could not produce rubber, it is cut to make furniture.

Land allocation depends on the labor in family. Land for rubber plantation is 984 Hectare, and 30 hectare for rice. Most of villagers buy rice for eating.130 families grow rice but it is not enough for consumption, while 50 families produce rice enough to consume.

The problem of rubber plantation is lack of tapping technique. The rubber will be damaged and died within 10 years. The land for plantation is also limited. Another problems is lack of labor, then villager who grow too many rubbers has to hire outsider for tapping. Since villagers have left the rubber in the field, other villagers or outsider steal the rubber. They need to build the storage house in the village. Security could catch the thief 2-3 times a year; they are outsider, and are penalized by paying a fine, or warning. However, villagers don't know about the impact of rubber plantation concerning with weather. They notice that wild animal such as bird is decreased and no habitat for animal. There is no food in the forest.

Ban Had Yaow is the role model of rubber plantation in the country. The government admires the village. Many groups of people from private and public sectors came here to study the activities of the village. The cooperative group establishes in 2011, the group aims to set up the best rubber price for villagers. The villager from other village could apply to be the member of cooperative group. All families are the members of the group, and they have to sell all rubber to the group. The member has to pay 2.5% of rubber price for administration and other expenses of cooperative group. The group then sells rubber to Chinese company. Most of villagers prefer to collect Chinese Yuan because it is hard currency.

The concept of cooperative is adopted from Thailand. The cooperative idea has been set up only in this village in order to negotiate for the best rubber price. The group also attempts to sell good quality of rubber. When they initiate a good policy, the villagers from other village will join the group.

19 Dec 12, The governor house

Loung Namtha district comprises with 5 cities: Moung Sing, Moung Long, Nam Tha, Phuka, and Na Lae. Moung Sing covers 1789 square kilometer, 85% is mountainous area. There are 8,335 families, and 35,000 people live in 92 villages. Akha and Lue are majority of people; they are 47% and 24% respectively. The other groups are Mong, Tai-dam, Tai-noue, Yoa, Khamu, and Phu-noi.

Moung Sing is the border town connecting Thailand and China. This town focuses on tourism, culture, and history. Since 85% of land is mountainous area, then the agricultural area is limited. The other problem is 47% of Akha could not understand Laos language.

The development project of Moung Sing 2020 aims at 7 criteria:

- 1) Irrigation system
- 2) Grazing big animal in the mountain
- 3) Raising small animals namely chicken for egg and meat
- 4) Growing crop
- 5) Agriculture and handicraft
- 6) Tourism

7) Rubber plantation

The project expects to generate income 1,000 USD/person/year. People earn only 876 USD now. The poor will be 10% in 2015, and people will educate 95%.

Moung Sing has 3 productive areas:

- 1) Rubber plantation
- 2) Rice area, service sector in town
- 3) Tourism and culture

Rice area covers 4,754 Hectare, productivity is 20,000 ton. People consume 630 Kg/year, but rice is exported 8,000-10,000 ton/year. Sugar cane is grown in 1,800 Hectare, it is exported 100,000 ton/year and generate 39 million geeb. 10% of rubber in 9,490 Hectare is tapped and produce rubber 470 ton. Banana is planted only for export, the productivity is 34,780 ton. Animals such as ox, buffalo are raised in the mountain and medium scale farm.

Labor in Moung Sing is 20,000, foreign labor is 1,000 (1-2% from China) working for banana and bean grower. Tourist is around 10,000. Chinese investor could ask for 3-6 month visa. Chinese people invest in agriculture namely rubber, banana, and miller. Chinese investor has rent the land with 30 years contract, the condition is 2+3: Laos provides labor and land while Chinese responds for technique, market, and capital. There are 12 projects of Chinese investors in more than 2,000 Hectare. All of land is now saturated.

For grazing project, German, EU, and ADB support pig and ox farming. Akha is supported for animal grazing in the mountain.

Because of the limitation of the land, then, in 2001 government has reconsidered the policy of development. People in highland is not allowed moving to lowland, the government will support infrastructure like road, electricity, water system, school, and hospital.

Government attempts to preserve the culture of all ethnic groups, and support woman rights to participate in development projects. Even though, there are 8 ethnic groups in Muang Sing, but the conflict among different groups is not seen. Tai-Lue is businessman and investor, while Akha is laborer. HMong are newcomers who moves from Loung Prabang and Xieng-Koeng.

The transformation of Moung Sing causes by big market in China. Agricultural product such as watermelon, sugarcane, and corn are exported to China. Laos'

government imposes the policy to support farmers and investors. However, the problems are the lower price of banana, chemical intoxication, and environment degradation.

The lowland in Muang Sing is limited, then the price of land in 1995 compared with 2012 is 200 times higher. The land value is increased because the development, and the assuming for the profit. However, the foreigners could not buy the land, they can only rent the land.

19 Dec 12, Owner of Phu-iew guesthouse

Somphet Sae-pan, 48 years old, moved from Bo-Kaew to Loung Nam Tha in 1977. She moved again to Moug Sing in 1979 because her father is government officer who response for social welfare. Her father is Yao and mother is Lue. Somphet got marry in 1981 with government officer who controls drug trafficking. Her husband is Lao-Yuan moved from Moug Ngoen, Xaiyaburi.

Somphet sold salt and kerosine when she first came to Moug Sing. There is no electricity in that time, people had to use the lamp. In 1985, the generator is operated in government office. People were accessible to electricity through generator in 2000. In 2005-2006, Laos bought electricity from China, and people can use it permanently.

From 1979-1984, Somphet sold salt; and when she got marry, she started buying goods from China. She rode a bike from home in 1 AM, early morning, and slept near the border in order to bought battery, thermos bottle, and canned food from China. She earned lot of benefit from these stuff, and paid little tax because she hided the goods in the forest. Her customers are female vendor from Loung Nam Tha and Loung Pra Bang. Somphet got the credit from Chinese trader, in this way, she could take the goods without paying cash. There is 20-50 female who import Chinese goods, women became traders, while men cut firewood, took care of children, and worked in the rice field. Somphet rode the bike for 5 years, and changed to tractor because it could transport more goods.

After the border officially opened in 1985, she completed with other vendor and got less benefit. Then, she established Phu-iew 1 guesthouse in 1999 because

she saw many foreigners who came to Moung Sing without accommodation. In that time, Phu-iew 1 had only 5 rooms, she managed to help her relative run another guesthouse “Sing- chareoun” with 22 rooms. She worked with these guesthouse for 8 years, then, she built Phu-iew 2 with 8 rooms and extend into 22 rooms. Moreover, Somphet now expands her business to Loung Nam Tha with Phu-iew 3. Since Phu-iew 1 is small and far from main road, it was transformed to restaurant. She also organizes walking trip through the forest from Moung Sing to Loung Nam Tha. This route is around 60 Km, and was built in 1962.

In 2003, Chinese came to Laos for rubber plantation. Chinese grew 16,000 rubber trees in Laos land, and share 50/50 by counting the tree. Now Chinese has to register for plantation according to Laos law in order to protect defraud. Somphet mentions that rubber can be cut in 2018 and 30% of Laos people would have their own car. Even though the rubber price is decrease, people still have money.

For drug trafficking, Somphet worries about drug from Burma, drug 2-3 ton come from Chiangsan site to southern part. However, she notes that there is little problem here. People know each other very well, then, they embarrass to make a mistake. If they get drug addict, they will cure themselves. Bar beer just take place last 2-3 years. The owner is educated people from Vieng-Chan.

Now people in Moung Sing have to earn more money, they get less benefit from business. They spend money for children education, electricity, water, car, new house, appliance. However, the cost of food is not high. People grow rice one time a year and rice is enough for consumption. They grew sticky rice for their own consumption, and grow normal rice for export to China. Farmers grew watermelon after harvesting rice. Chinese became their partner and share a half. Finally, Somphet asserts that land in Moung Sing is expensive because it is limited. She paid only 20,000 Baht for Phu-iew 2 in 2002, and bought 30,000 Baht for expanding her resort.

20 Dec 12, Lak Kham Mai village

Topic to discuss:

- The village on its transition time
- Rubber trees and rice field
- Government dominating

We went to Lak Kham Mai village, which is an Akha village, in the morning. Before going to the village, we went to the governor house to pick up some officers who went with us to Lak Kham Mai.

Arrived to Lak Kham Mai, having government officers with us, we were accommodated very well. Akha villagers provided their traditional food and liquor to their guests. The chief of the village read to us the village's information. The chief of this village was very young, he got this position just because he can read and write in Lao. Such skills are required for ethnic people to deal with the government.

The information we were informed said that in the past few years villagers were still doing rice farming in most of the area of the mountains. But after the coming of rubber trees, almost every families turned to plant them and abandoned their rice farm. Recently only two families still do rice farming, in a small scale that the rice could not last through a year. Villagers have to buy rice from other places for their lives.

When the chief read the village's information I noticed that he did not read or speak from his knowledge but followed a dialog, which was written in Lao, given by the officers. The chief was shivering when reading the dialog. The officers, both the group went with us and another group that appeared later, was watching the village's chief for what he read, and speak. The officers also took all turns to answer the questions we questioned, they told the numbers of families, amount of populations, how much animals the villagers raised, and so on until we asked that we wanted the villagers to answer us directly. This situation can be looked at in two ways; one for the villagers were too dumb to know the number of their own cows, and two for the officers were trying to control the information we should know. The information that the chief read to us, of course, corresponded with the information that the government officers informed us yesterday.

The villagers continuously changed from rice farming to rubber trees plantation. Some just had theirs planted these years as the trees were too small

to give rubber this year. Planting rubber trees totally changed the villagers' lifestyle. They have to wake up since 2 in the morning to cut rubber trees (rubber trees give rubber until 7-8 AM). What was changed very much is their rituals. Since most of Akha rituals were bounded to rice field, they do not have much to do when they are not in their rice field. Akha had to have rituals every month through the year but only some left these days.

There were many facilities brought to Lak Kham Mai in these years; for examples, roads and trucks for transportation, tractors, televisions, many electric appliances. Villagers' livelihood had been changed very much by these facilities. It might be said that they faced the new windows of looking at life. They did not care much about their traditions or rituals anymore. We asked the oldest villagers who has lived since there before the time of change for his opinion about the change. He said that he does not see any problem about it. He likes to have these convenient innovations in the village as it helps the villagers from tough tasks. Most of the villagers agreed.

That covered three topics I raised. I want to add up my opinion here; having government officers with us might advantage and disadvantage us. We were facilitated and accommodated well since being with the officers brought us onto high positions. People were pleased to provide us any data we want. But at the same time, it was like that data was controlled by the officers. Villagers do not speak from their experiences but from the data the officers gave. We might get totally different data if we went by ourselves.

**Association for Akha Education and Culture in Thailand – AFECT; To
Restore Akha cultures and ceremonies.**

Kraisith Sithichodok, Director of AFECT, Data interviewer.

AFECT or Association for Akha Education and Culture in Thailand was founded in 1989, to restore Akha ceremonies and cultures and adapt to the global changing. This association has been settled in Chiang Rai Province, Thailand. In 1981, this association was the project of "Hill-Tribes Culture Education and Development Project" which set up by Dr. Leo Alting von Geusau, a Dutch anthropologist.

“In 1992, Akha people in Thailand had chance to study only 10 percent” Atu or Kaisith told us the main problem of Akha group and these were the priority concern of AFECT, which has supported Akha children’s education program, until now. Atu, he is the production of this program.

Atu pointed his awareness was a little by little of Akha culture lose, many young Akha people, as Akha future, do not interest in their culture. They exited on the modern and leaved their culture or ceremonies to the back. Since this younger generation was away from the villages for extended periods of time, the Akha community and traditions were disappearing quickly. The youth no longer knew how to speak Akha. They couldn't carry on the ceremonies and did not have the same knowledge of the forest. AFECT tries to restore Akha culture and adapt it to the changing, especially some Akha ceremonies which are illegal, such as twin or abnormal babies ceremonies (as long as they would be killed). Since Akha culture is unable to adapt to the changing, many Akha people could go on conversing to the new religion of Christianity.

In the past around 80 percents of the Akha people in Thailand experienced condition of suffering because of some of their traditional beliefs on the one hand, and because of globalization process on the other so that they turned to

be Christians. Atu said and he told us that there are 293 Akha communities in 7 provinces in Thailand, only in Chiang Rai province has 243 communities.

In the decades of 1980s and 1990s many Akha village were replaced from the forest and try to deport Akha people from Thailand, with the allegation that they were dangerous to Thailand security and forest. Many Akha people traveled to the city for jobs, they were arrested or attracted, or their pets were killed for official foods.

AFECT invented the writing system by using the Latin (English) alphabet for their own language to storage Akha knowledge and use these invented writing system among Akha groups in Thailand, Myanmar, Laos, China and Vietnam.

Atu exchanged his experience at Muang Long, in Laos that the government received United Nation budget to force Akha to replace their villages from forests to the areas nearby the road (street) in 1996, because of environmentalism and development policies. Laos government supported the education and economic plantation-rubber tree, sugar cane, “kluai hom jan” banana, which invested by Chinese (Chinese rent Akha land for cultivation and get the production back to China). He pointed that many Akha villages do not have land for rice plantation, and more than 80 percents of Akha rituals or ceremonies relate to rice. He forecasts that Akha cultures in Laos will disappear soon, so AFECT have project in Loas to prevent and conserve Akha culture. Atu said that many years ago, Missionaries who propagated Christian religion were arrested in Laos, but for AFECT which want to conservation Akha culture was allowed by Loas government.

“Akha culture will be lost not only in Thailand but in Laos, China, Myanmar and Vietnam too. So AFECT have many project in these region, especially tourism program.” Atu said this program aims to promote and preserve Akha knowledge.

Post fieldtrip Discussion

22/12/2012

After our fieldtrip in Luang Nam Tha and Muang Sing, some issues seemed to us to be especially important, such as: the impact of the increasing tendency to mono-crops form of agricultural activity, the food security risk as a consequence of this policy, the possible conflict within the communities as a result of the spread of a new economic model and the processes both national and international at the base of this processes.

All these issues are linked one to another and are the result of the expansion of capitalism in the area in the peculiar for of frontier capitalism.

The Hmong village of Had Yao, in Luang Nam Tha Province, presents a case of almost unbelievable economic success in the new business of rubber trees plantations. The set up of a cooperative however is in itself an ambivalent vector of this success. On the one hand in fact, and according to the cooperative representants we had the occasion to have a meeting with, it is an effective instrument for to have a certain level of control and negotiating power on the rubber price, on the other hand it can become itself a form of differentiation in terms of control and power on the communities since a kind of monopoly is established in the area, eventually with the agreement of the Chinese buyers. In this sense families cannot really choose what kind of crop to grow up and the ones who own smaller portions of land are strongly disadvantaged. This also determines a new condition of class differentiation in terms of wealth within the villages.

This seems to be to us the way the cooperative in itself becomes a strong vector of the further affirmation of rubber trees plantation as a mono-crop, and an incentive to the transformation of peasants in wage laborers for the collection of the rubber that is to say it becomes the instrument for a further organization of economy in a capitalist sense.

When local initiative is not strong enough another agent of the shift from a self subsistent economy and a market economy are development projects, even though their declared goal is not usually expressed in this sense. The projects for to develop tourism in the all province can be considered as a good example of this process.

On a wider level even though communities seem quite enthusiastically to turn to this new crop, maybe even assuming it as a symbol of modernity in itself, there is however a certain level of pressure from the government for to implement rubber tree plantations at the expense of other crops, rice for first. In fact the business among Lao producers and Chinese investors and buyers is based on an agreement among the two governments and on a domestic level government is at the moment giving land in concession to communities for the purpose only of rubber tree plantation.

The government policy itself is very much determined by external and wider influences in which the goal of eradicating poverty by 2020 and the pressure of neighboring countries seem to converge in the perspective of an easy and quick exit strategy away from the uncomfortable condition and label of underdeveloped country. For this reason rubber tree plantation is not only spreading dramatically in this northern province but in the all country and with even more serious social impact in the south.

This leads to one very serious issue that is that of the food security.

Rubber is in itself a risky investment because of its long term results and the fluctuation in the price on the global market, to this intrinsic risk that of saturation should also be added for to consider a rapid fall in the price as an option leading to possible dramatic consequences for the population.

One more aspect should be underlined with reference to Had Yao village economic success and is that of the historical conditions that made this happen.

The village has been relocated in the area at the end of the war as part of a project of repopulation for the province. As a reward for the involvement of the community in the conflict at the side of the Pathet Lao the village leader became Luang Nam Tha Province governor. This allowed him to control the early processes that brought Chinese investors in the area looking for land and labor and also a certain amount of capital to invest. Moreover Hmong especially can count on a wide international network able to provide capital and knowledge and this was what happened in the case of Had Yao, in fact some Hmong families came back from China attracted by the new occasion of investment and skilled already in rubber tree plantations.

Had Yao village has become an example for the neighboring communities, however not all of them share the same optimum so that for the future the leaders

of the cooperative themselves expect to increase the very small for now number of wage laborers while their income is increasingly invested in the education of the youngers. The process of differentiation and class formation among the population become quite vivid in this sense.

The Akha community of Ban Lakham Mai, Muang Sing, is a good example of a community trying to enter in the business that as a matter of fact they as well do it but the condition at the base being very different. For us was difficult to give a judgment on this village as long as the meeting has been filtered by local officials and according to their will very much oriented in showing the good results of their work in terms of implementing programs for economy, education and health. One hypothesis is however that of a control on the village economic choices by Akha wealthy families in neighboring China that eventually also through marriage with Akha women acquire land.

Another level of the reflection suggested by our meeting with the official is a certain level of disagreement between national policies and local level administrations more aware of the risks of the impact of national policies in the real contexts and also more exposed to the conflicts arising as a consequence of national policies, first of all competition for land. Mr Bunlerd Duangngern, Vice Governor of Muang Sing in fact explained to us the plan for the area now oriented in the new direction of bringing the communities back to the highlands.

Some further considerations has arisen in commenting our meeting with Atu, representant of the AFECT, Association for Akha Education and Culture in Thailand, set in Chiang Rai.

The meeting with Atu has been very significant for to have a example of how some Akha in Thailand nowadays try to preserve and to give a new value to their traditions and for to have a confrontation with a inner point of view. His experience also enable him to make a meaningful comparison between minorities' conditions in Laos and Thailand, and it is especially interesting as long as it is the expression of his very peculiar position. He is what could be defined as a neo-traditionalist: his effort is mainly oriented to the promotion of Akha culture, especially in the form of traditional festivals however adapted to modernity. Through a network they have contacts with Akha communities in northern Laos toward which Atu expresses mixed feelings of sympathy and nostalgia. To him they in fact turn to be the bearers of a genuine Akha legacy, irremediable lost for Akha in Thailand.

บทสรุปประสบการณ์สนามของนักศึกษาหลักสูตร ชาติพันธุ์สัมพันธ์และการพัฒนา รุ่นที่ 2

ด้วยที่ผ่านมาการศึกษาทางด้านมานุษยวิทยาชาติพันธุ์นับเป็นงานที่มีความสำคัญไม่น้อย แม้ในช่วงแรกของการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์นั้นมักจะถูกถ่ายทอดโดยนักเดินทาง หมอสอนศาสนา และงานวิจัยของชาวตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ บนทัศนะสายตาของคนนอก และช่วงถัดมาผู้ที่บอกเล่าจะเป็นนักวิชาการด้านมานุษยวิทยาที่ศึกษาหมู่บ้าน ชุมชน ประเด็นปัญหาเฉพาะกลุ่ม ผ่านสายตาของนักวิชาการไทยอาวุโสแต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ด้วยมาตรวัดของเส้นทางความเจริญเติบโตของการศึกษาด้านมานุษยวิทยาทั้งในแง่ของการผลิตนักศึกษารุ่นใหม่เฉพาะด้าน รวมถึงขอบเขต ทิศทางของประเด็นการศึกษาด้านชาติพันธุ์ที่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ของโลก ณ ปัจจุบัน

ทั้งนี้จึงเป็นโอกาสสำคัญยิ่งที่การศึกษาด้านมานุษยวิทยาชาติพันธุ์ที่นอกจากจะมีความลุ่มลึกทั้งในด้านข้อมูลแล้ว “ประสบการณ์การทำงานสนาม” นับว่ามีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อน เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องชี้ว่าสนามของงานศึกษา ไม่ได้เป็นเพียงสนามของการค้นหาข้อมูลหรือข้อเท็จจริงเท่านั้น แต่เป็นสนามของการเรียนรู้ที่จะปรับตัว ปรับทัศนคติ ในฐานะที่ผู้วิจัย คือ คน ฉะนั้นงานสนามจึงไม่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวของ “ตัวเขา” ในฐานะ “ผู้ถูกศึกษา” เท่านั้น แต่ได้บ่งชี้ ถึง “ตัวเรา” บนวิถีของการปฏิสัมพันธ์ด้วย เพราะเขาคือ เงามสะท้อนของเราในวิถีที่ดำรงอยู่ทางสังคม

ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นยิ่งที่การจัดเวทีเสวนาครั้งนี้ จักเป็นประโยชน์ต่อนักศึกษารุ่นน้องและผู้สนใจ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันต่อไป

คนใน – คนนอก : ประสบการณ์งานวิจัยในพื้นที่โรงเรียนสอนศาสนา “ปอเนาะ”

โดย ชูลักษณ์ มະสะ

ในการดำเนินงานวิจัยในหัวข้อ “ชุมชนปฏิบัติใน “ปอเนาะ” กับกระบวนการสร้างความ เป็นมลายูมุสลิม” โดยงานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการด้วยกัน ประการแรก เพื่อศึกษาถึง พัฒนาการและการดำรงอยู่ของโรงเรียนปอเนาะในบริบทความทันสมัย ประการที่สอง เพื่อศึกษา กระบวนการเรียน การสอนในปอเนาะ รวมไปถึงวิธีการฝึกปฏิบัติการสร้างความเป็นมลายูมุสลิม อันจะ ช่วยในการปรับทัศนคติของสังคมที่มีต่อปอเนาะ และประการสุดท้าย เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่าง โต๊ะปาเกกับบาบอ และโต๊ะปาเกรุ่นน้องกับโต๊ะปาเกรุ่นพี่ในชุมชนปฏิบัติปอเนาะ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation)

ผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่วิจัยและได้ใช้ วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation) โดยผู้ศึกษาได้ใช้เวลาอยู่ในปอเนาะอาสาสุลุดินวิทยา ที่อยู่ในชุมชนมลายูบางกอกจังหวัดยะลา เป็น เวลา 3 เดือนด้วยกัน ซึ่งในการได้ใช้ชีวิตพร้อมกับนักเรียนปอเนาะนั้นก็ เพื่อสังเกตชีวิตประจำวันของ โต๊ะปาเก การเรียนการสอนในตอนช่วงเวลาภาคค่ำและเช้าตรู่ ดูวิธีการเรียนการสอนของบาบอและโต๊ะ ครุ ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ระหว่างโต๊ะครูกับโต๊ะปาเก และโต๊ะปาเกรุ่นพี่กับโต๊ะปาเกรุ่นน้อง ซึ่งกิจกรรม เหล่านี้จะเห็นได้ในพื้นที่ของการเรียนรู้ในบริเวณปอเนาะเท่านั้น หากผู้วิจัยไม่ได้ใช้ชีวิตร่วมอยู่กับกลุ่ม โต๊ะปาเกในพื้นที่ปอเนาะอาจจะทำให้ไม่เห็นวิธีการเรียนรู้และปฏิสัมพันธ์ระหว่างบาบอกับโต๊ะปาเก

นอกจากนี้ผู้วิจัยก็ได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการโดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ กลุ่มผู้สอนใน ปอเนาะ เช่น บาบอ โต๊ะครุและอุสตาสซที่เป็นผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ((key informants) กลุ่มผู้นำชุมชน มลายูบางกอก เช่นผู้นำศาสนา ผู้ใหญ่บ้าน ประชาชนชาวบ้าน เป็นต้น การสัมภาษณ์นี้ก็เพื่อให้ทราบ ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ชุมชน พัฒนาการและการดำรงอยู่ของโรงเรียนปอเนาะในบริบทความทันสมัย อีกทั้งเพื่อให้ทราบถึงกระบวนการเรียนการสอนในปอเนาะ และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับปอเนาะ ตลอดจนแนวทางการดูแลและควบคุมเด็กปอเนาะสนามวิจัยทางมานุษยวิทยา

ในการศึกษาครั้งนี้ได้เลือกพื้นที่ศึกษาคือ โรงเรียนอาสาสุลุดินวิทยา (Asasudden witaya school Yala) ตั้งอยู่ในชุมชนมลายูบางกอก จังหวัดยะลา สาเหตุที่เลือกพื้นที่นี้เนื่องจาก โรงเรียนนี้เป็นที่ รู้จักกันในสังคมมลายูมุสลิมว่ามีบาบอที่มีชื่อเสียงทางด้านวิชา “ฟิกห์”(นิติศาสตร์อิสลาม) สำเร็จ การศึกษาจากประเทศซาอุดีอาระเบีย ที่เมืองมาดีนะห์ จากการมีความรู้ในด้านนี้ทำให้มีผู้คนจาก ภายนอกชุมชนและในชุมชนต้องการส่งลูกหลานให้มาเรียนที่ปอเนาะแห่งนี้ ปอเนาะแห่งนี้เปิดตั้งแต่ พ.ศ.2475 เดิมชื่อ “ปอเนาะดารุลอุโลม” ส่วนอีกโรงเรียนหนึ่งที่ตั้งอยู่ในชุมชนมลายูบางกอกคือ โรงเรียนตาเปียงยะห์ตุลวาตาล เปิดทำการหลังจากโรงเรียนอาสาสุลุดิน 3 ปี มีการเรียนการสอน เหมือนกันแต่ไม่มีความโดดเด่นเหมือนปอเนาะ อาสาสุลุดินวิทยา

โรงเรียนอาสาศุลตินิกวิทยา (มลาญูบางกอก) เป็นโรงเรียนที่มีระบบการเรียนการสอนควบคู่ทั้ง ภาควิทยาศาสตร์และภาควิชาสังคม มีบุคลากรทั้งครูวิทยาศาสตร์และสามัญรวมกัน 50 คนนักเรียนประมาณ 450 คน เดิมมีการเรียนการสอนแบบปอเนาะดั้งเดิมคือสอนศาสนาอย่างเดียว หลังจากรัฐมนตรีโยกย้าย การศึกษาในปี 2511 ก็ได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามและเป็นโรงเรียนเอกชนสอน ศาสนาอิสลามมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งโรงเรียนนี้มีระบบหอพักแบบกระท่อมเพื่อพักอาศัยมีกฎระเบียบ มี การเรียนการสอนภาคค่ำคืนที่มีการเรียนกีตาบและท่องพระคัมภีร์อัล กุรอาน สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุผล สำคัญที่จะทำให้เห็นกระบวนการเรียนรู้

ปัญหาและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการเก็บข้อมูล

สำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเป็นเวลา 3 เดือน ณ โรงเรียนอาสาศุลตินิกวิทยา ที่ตั้งอยู่ในชุมชนมลาญูบางกอก จังหวัดยะลา มีดังนี้

1) ความหวาดระแวงระหว่างกันและกัน

ความหวาดระแวงระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านนั้นเกิดขึ้นหลังจากผู้วิจัยได้ลงสนามวันแรก อาจจะเป็นเพราะว่าเนื่องด้วยเหตุการณ์ความไม่สงบที่ปะทุขึ้นมาจากปี 2547จนถึงปัจจุบัน ทำให้ชาวบ้านอาจ ไม่ไว้ใจคนแปลกหน้า นัก จากเหตุการณ์หลายๆ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้ชาวบ้านไว้ใจเจ้าหน้าที่รัฐ (ทหาร)มิได้ต่อไปอีกแล้ว เนื่องจากก่อนที่วันที่ผมจะส่งภาคสนามนั้น เกิดเหตุการณ์กราดยิงชาวบ้านที่ อำเภอบางนังสตา จังหวัดยะลา ซึ่งห่างจากพื้นที่วิจัยไปประมาณ 15 กิโลเมตร โดยผู้อยู่ในเหตุการณ์เล่า ว่าผู้ร้ายได้ใส่ชุดทหารอาวูตครบมือถล่มที่ร้านน้ำชาชาวบ้าน จากเหตุการณ์นี้และอีกหลายๆ เหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นนั้นได้ส่งผลทำให้การลงเก็บข้อมูลของผมยากมากขึ้น เนื่องจากชาวบ้านคิดว่าผมเป็นสายลับ ให้กับรัฐไทย จะมาสืบอะไรหรือเปล่า จนทำให้ ในวันแรกของการสัมภาษณ์นั้นไม่ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ ชุมชนเลยแม้แต่น้อย ชาวบ้านต่างมองสายตามาที่ผมด้วยสายตาที่กังวล คล้ายๆกับผู้ร้ายที่หลงมาสู่ ชุมชนของเขา ผมเดินเข้าไปทักทายตามแบบฉบับชาวมลาญู และเฝ้าถามเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน และปอเนาะ สิ่งที่ได้รับคำตอบคือ โต๊ะ ไม่รู้หรอก ไม่ค่อยรู้เกี่ยวกับประวัติของชุมชนเลย ในวันนั้น จำนวนประมาณ 15 คนที่ผมได้เดินไปทักทายคำตอบที่ได้คล้ายคลึงกับคนแรกตอบ ณ ตอนนั้นสิ่งที่ผม คิดไว้ในใจมีสิ่งเดียวคือ แล้วเราจะเก็บข้อมูลได้มากน้อยแค่ไหนและจะเอาข้อมูลที่ไหนไปเขียนไปเล่า เรื่องไปพรรณนาวิทยานิพนธ์ น้ำตาลูกผู้ชายก็ไหลรินออกมาแบบไม่ได้ตั้งใจ

การแก้ไขปัญหาในข้อที่หนึ่งนั้น ผมต้องใช้เวลาเพื่อที่จะแสดงความจริงใจ ซื่อใจเพื่อให้ชนะใจ ชาวบ้านในชุมชน โดยใช้เวลา 2 สัปดาห์ การจะสร้างความสนิทสนมกันนั้นผมต้องใช้วิธีเดินไปหา ชาวบ้านพูดคุยแสดงตัวตนอย่างบริสุทธิ์ ส่งยิ้มหวานๆให้ชาวบ้านแทบจะทุกคน เข้ากิจกรรมของ โรงเรียนและของชุมชนทุกๆกิจกรรม จนทำให้ผมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในที่สุด ชาวบ้านก็รู้จักชื่อ เรียกชื่อผม ทักทาย จุดนี้ก็ทำให้ลดความหวาดระแวงไปได้พอสมควร ทำให้ผมสามารถพูดคุยสอบถาม เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนได้อย่างเอาจริง จนผมรู้สึกเหมือนตัวเองกำลังเป็นแขกของชุมชนนี้เลย แต่อย่างไรก็ตามก็มีบางคนที่ยังไม่ค่อยไว้เนื้อเชื่อใจผม แต่ภาพโดยรวมก็ถือว่าผ่านไปด้วยดี

2) การหากรณีศึกษาในเด็กนักเรียนชายและเด็กนักเรียนหญิง

เนื่องจากผู้วิจัยต้องการรับรู้กระบวนการเรียนรู้ในปอเนาะจึงจำเป็นต้องหากรณีศึกษา (case study) ซึ่งจะเลือกศึกษาโต๊ะปาเก จำนวน 12 คนโดยเลือกชั้นปีละ 2 คน จำนวนทั้งสิ้น 6 ชั้นปี ดังนั้นจะมีกรณีศึกษาทั้งสิ้น 12 ราย ในแต่ละชั้นปีจะเลือกเพศชาย 1 คน เพศหญิง 1 คน เพื่อศึกษาประวัติชีวิต เส้นทางการศึกษาและการใช้ชีวิตในปอเนาะ ซึ่งปัญหาของการเลือกสรรนั้นจะต้องมีการสังเกตในการดำเนินชีวิตของแต่ละคนว่ามีการเป็นอยู่แบบไหนอย่างไร ในส่วนการสรรหากรณีศึกษาของโต๊ะปาเกชายนั้นไม่มีอะไรซับซ้อนใดๆทั้งสิ้น แต่ปัญหาหลักก็คือว่า ในการคัดเลือกกรณีศึกษาของฝ่ายหญิงนั้นผมไม่สามารถเข้าไปดูสังเกตการณ์ได้เนื่องด้วย มีกฎระเบียบห้ามผู้ชายเข้าในเขตหอพักผู้หญิงและสอดคล้องกับหลักศาสนาด้วยว่าห้ามผู้ชายอยู่ใกล้ๆผู้หญิงหากยังไม่แต่งงานกัน ในส่วนนี้ทำให้ผมต้องนั่งคิดหนักไปนานกว่าอาทิตย์

การแก้ไขของปัญหาข้อสองนั้น ผมใช้ความสนิทสนมกับบรรดาคุณครูทั้งภาคศาสนาและภาคสามัญโดยหาวิธีว่าจะทำอย่างไรผมถึงสามารถเลือกสรรกรณีศึกษาฝ่ายหญิงได้ ก็ได้มีคุณครูท่านหญิงบอกว่า เดี่ยวดิฉันจะช่วยคุณในด้านติดต่อสื่อสารระหว่างเด็กฝ่ายหญิงกับนักวิจัยเอง คุณต้องการอะไรแบบไหนบอกมาได้ แล้วดิฉันจะทำตามที่คุณบอกหมด หลังจากผมได้ยินเสียงสวรรค์จากคุณครูท่านนี้ทำให้หัวใจของผมโตอย่างมาก ทำให้เห็นวิธีการดำเนินงานและสัมภาษณ์และวิธีอื่นๆเพื่อที่จะให้ได้มาของข้อมูลต่างๆ แต่จากการแก้ไขปัญหานี้ก็ไม่ได้ราบรื่นไปทั้งหมด มีบางคนก็ไม่ให้ความร่วมมือแต่ก็ผ่านไปด้วยดีในระดับหนึ่ง

3) ความปลอดภัยของผู้วิจัยเอง

ในส่วนเรื่องความปลอดภัยนั้นผมก็ได้ตระหนักไว้เสมอมาตลอดว่าทุกอย่างก้าว ในการลงพื้นที่อาจเกิดสิ่งที่ไม่คาดคิดได้เสมอ การเดินทางลงพื้นที่ผมก็มักกระแวงมาตลอดว่าใครตามมาด้านหลังของเราบ้าง การออกไปสัมภาษณ์บรรดาคุณจารย์ต่างมหาลัยก็มักกลัวว่าจะเกิดอะไรขึ้นบนถนนที่วิ่งผ่านบ้าง และอีกหลายๆสิ่งที่ผมอาจบรรยายมาให้ไม่หมด แต่อยากที่จะบอกว่าทุกๆการเดินทางนั้นล้วนเกิดสิ่งที่ไม่คาดคิดได้

การแก้ไขปัญหาในส่วนข้อที่สามนั้น ก่อนที่ผมจะลงพื้นที่ทั้งในสถานที่และนอกสถานที่ ก็จะต้องตรวจสอบข่าวสารทางวิทยุ ทิว และสื่ออินเทอร์เน็ต ก่อนเสมอว่าพื้นที่ใดเกิดเหตุการณ์อะไรบ้างในช่วงเวลานั้นหากไม่มีอะไรผมก็จะออกไปตามแผนที่วางไว้ แต่หากเกิดเหตุการณ์ผมก็จะไปออกไปเพื่อความปลอดภัยของตัวเองครับ

ในฐานะคนในพื้นที่การเก็บข้อมูลมีข้อดีและข้อเสียอย่างไร

ข้อดี อาจจะได้กล่าวได้ว่าพูดภาษาเดียวกัน มีวัฒนธรรมการเป็นอยู่แบบเดียวกัน อาหารการกินไม่ต้องกังวลว่าจะทานได้หรือไม่ จากการที่ผู้ภาษามลายูได้ก็ทำให้การพูดคุยนั้นไปได้สวยและอย่างราบรื่น ได้ข้อมูลดิบที่น่าเชื่อถือ มีคนรู้จักพอสมควรที่จะช่วยเราได้ การสร้างความสนิทสนมอาจจะเกิด

ผลได้รวดเร็วกว่าคนนอกพื้นที่ ด้วยเหตุผลจากการเป็นศาสนาเดียวกัน พูดจาสื่อสารภาษาเดียวกันทำให้เป็นเสมือนเหมือนกันลูกเขยของชุมชนไปเลย เช่นมีกรณีหนึ่งในขณะผมอยู่ในพื้นที่วิจัยในชุมชนมีการทำงานบุญขึ้นบ้านใหม่กัน โดยส่วนตัวแล้วผมกับเจ้าของบ้านเจอกันแต่ไม่กี่ครั้งเอง แต่ด้วยความไว้ใจทำให้เขาเดินก้าวเท้าเข้ามาชวนผมไปส่วนหนึ่งของพิธีกรรมในครั้งนั้นด้วย

ดังนั้นข้อดีของคนในพื้นที่ก็มักจะมีข้อได้เปรียบในสถานการณ์เข้าถึงข้อมูลบางอย่าง การสร้างความไว้วางใจที่รวดเร็วกว่า การสนทนาที่ระหว่ากันและกันได้อย่างถูกต้องจนนำไปสู่ได้ข้อมูลในเชิงลึก

ในส่วนข้อเสียในฐานะคนในพื้นที่ อาจจะกล่าวได้ว่าการที่เราพูดจา และนับถือศาสนาเดียวกัน อาจเป็นเงื่อนไขทำให้การเก็บข้อมูลของเราบางครั้งก็ล่าช้าไปบางขณะ เพราะหากเราพูดจาหรือสนิทกันมากไปทำให้เราเฉยชาต่อข้อมูลสำคัญบางอย่าง ความเคยชินของพื้นที่ทำให้เราละเลยสิ่งเล็กๆน้อยๆ ที่อาจเป็นข้อมูลที่สำคัญก็เป็นได้ ยิ่งตัวผมเคยผ่านกระบวนการสอนการเรียนรู้แบบปอเนาะมาด้วยอาจทำให้ผมเคยชินกับปรากฏการณ์และละเลยบางสิ่งบางอย่างก็เป็นได้ แต่อย่างไรก็ตามผมก็ได้ตระหนักไว้เสมอว่าห้ามให้สิ่งเหล่านี้ (ความเคยชิน) มาทำลายความสมบูรณ์ของงานวิจัยขึ้นนี้เด็ดขาด

กล่าวให้ถึงที่สุดแม้ว่าเราจะศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์ใดในโลกอันกว้างใหญ่ใบนี้ ไม่ว่าจะศึกษากลุ่มของตัวเองหรือกลุ่มอื่นๆ เราก็ควรจะพึงมีจริยศาสตร์ (Ethics) และความจรรยาบรรณที่จะศึกษาเรื่องเหล่านั้น และสื่อออกมาในงานเขียนอย่างเป็นจริงและไม่บิดเบือนไปในทางที่เป็นจริง ฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นผู้วิจัยคนในพื้นที่หรือคนนอกหากไม่ลืมนัยจริยศาสตร์ของการเป็นนักวิจัยด้านมานุษยวิทยา เราก็จะเป็นนักวิจัยที่มีคุณภาพและจะเป็นแบบอย่างให้กับนักวิจัยรุ่นหลังได้นำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

สะท้อนการเก็บข้อมูลคนใน : จราเมาะห์อากามาในมัสดกลางปัตตานี

โดย อัสนี มาหะมะ

บริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จราเมาะห์อากามาหรือการบรรยายศาสนาในพื้นที่สาธารณะ เพราะเหตุใดถึงได้รับความสนใจจากชาวบ้าน และดูเหมือนกำลังเป็นที่นิยมมากขึ้นเรื่อย ๆ เท่าที่ผู้ศึกษาสังเกต ปัจจุบันไม่ได้มีเพียงแค่พื้นที่ของมัสดกลางปัตตานีเท่านั้นแต่ยังปรากฏให้เห็นในพื้นที่มัสดตามชุมชนต่าง ๆ หรือตามโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาด้วย เหตุใดถึงการจราเมาะห์อากามาถึงมีความสำคัญเช่นนี้ แล้วโดยรูปแบบของการบรรยายศาสนาในลักษณะนี้มีความหมายอย่างไรต่อสังคมมลายูปัตตานี คำถามนี้เป็นโจทย์วิจัยข้อหนึ่งที่ผู้ศึกษาต้องเข้าหาคำตอบจากผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ของจราเมาะห์อากามา

ช่วงเดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม ช่วงนี้ผู้ศึกษาได้เข้าไปสังเกตการณ์ในพื้นที่มัสดกลางมาได้ระยะหนึ่ง และพยายามเข้าหากลุ่มผู้ฟัง ได้สนทนาไปอย่างไม่เป็นทางการ การเข้าหาเพื่อทำการพูดคุยสัมภาษณ์ค่อนข้างยาก เนื่องจากช่วงเวลาของการฟังบรรยายที่มีเพียงแค่ 3 ชั่วโมงโดยประมาณ พอชาวบ้านฟังบรรยายเสร็จต่างคนก็รีบขึ้นรถกลับบ้านเพื่อพักผ่อนหรือทำธุระต่อ ผู้ศึกษาจึงได้มีโอกาสสนทนากับที่มาได้เพียงแค่เวลาสั้น ๆ เท่านั้น และในช่วงสั้น ๆ นี้ ชาวบ้านก็ไม่ค่อยเต็มอยากสนทนาด้วย เมื่อผู้ศึกษาแนะนำตนว่ากำลังศึกษาและถามข้อมูลที่แสดงออกในเชิงสัมภาษณ์สอบถาม ผู้ศึกษารับรู้ว่าชาวบ้านรู้สึกระแวง และจะตอบว่าตนไม่มีความรู้ตอบไม่ได้หรอก กรณีนี้ผู้ศึกษาพบอยู่ 3-4 ราย และในหลาย ๆ ครั้งผู้ศึกษาจะได้รับคำแนะนำให้ไปหาโต๊ะอิหม่ามมัสดกลาง ซึ่งตอนนั้น อิหม่ามยะกิ๊บหรือรายมณี ดำรงตำแหน่งและยังมีชีวิตอยู่ และหลายครั้งที่ผู้ศึกษาได้เข้าพูดคุยกับอิหม่ามยะกิ๊บ แต่ท่านไม่ค่อยมีเวลามากนัก และทุกครั้งท่านก็เชิญให้ผู้ศึกษาไปหาที่บ้านโดยเฉพาะในช่วงที่อิหม่ามว่าง คือเวลาประมาณสองทุ่มขึ้นไป ทำให้ผู้ศึกษาต้องนึกในใจว่าจะไปได้ไหม เพราะบ้านอิหม่ามเองก็อยู่นอกเมืองปัตตานี และอิหม่ามเองก็เคยถูกลอบสังหารหน้าบ้านของตนเอง และเหตุการณ์ในสามจังหวัดช่วงนั้นกำลังรุนแรงมีเหตุการณ์หลายจุดเกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงไม่เคยได้ไปเยี่ยมอิหม่ามที่บ้านเลย แต่อาศัยช่วงเวลา 1 ทุ่มหลังละหมาดมักริบ สนทนากับท่านบ้าง

เมื่อเข้าช่วงเดือนรอมฎอน (เดือนถือศีลอด) การจราเมาะห์อากามาของبابอิสมาแอล ได้หยุดเป็นเวลาหนึ่งเดือน อิหม่ามยะกิ๊บจะทำหน้าที่นำละหมาดตารอเวาะห์ ซึ่งจะทำการละหมาดในเวลาทุ่มครึ่ง ทุกวันในเดือนนี้ และเป็นการละหมาดใหญ่ที่แม้แต่มัสดกลางปัตตานีล้วน จนชาวบ้านและ

นักศึกษาต้องออกมานั่งละหมาดกันหน้าลานมัธยม ผู้คนที่มามีมากถึง 4-5 พัน คน เลขที่เดียว ช่วงเดือนรอมฎอนเป็นช่วงเดือนที่สันติ เป็นเดือนที่ให้มุสลิมทำอิบาดะห์ (กราบและรำลึก) ต่ออัลลอฮ์ นอกจากนี้สถานการณ์การเมืองในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ รัฐบาลได้ตกลงเจรจาหยุดยิงกับกลุ่ม BRN¹ ในช่วงเดือนรอมฎอน อย่างไรก็ตามสถานการณ์ก็ไม่ได้สงบมีการลอบยิง ฆ่ากันตายไม่รู้กี่ศพ ผู้ศึกษาได้รับรู้จากการประเมินสถานการณ์ของคนในพื้นที่ว่าเป็นการเล่นงานไปมาหรือเอาคืน ทำให้สถานการณ์ช่วงนี้ผู้ศึกษาเองรู้สึกกลัวและรู้สึกมากขึ้นเมื่อมีการวางระเบิดปืนใหญ่ปาตานีจำลองที่นำวางไว้ที่หน้ามัธยมหรือเซะ

สถานการณ์ก็ยิ่งบานปลายเมื่อช่วงปลาย ๆ เดือนรอมฎอนหรือปลาย ๆ เดือนกรกฎาคม มีการลอบสังหารโต๊ะอิหม่ามยะโก๊บ หะรายมณี เสียชีวิตลงกลางตลาดนัดรอมฎอนที่บ้านจาบังติกอ ซึ่งไกลจากมัธยมกลางปัตตานีเพียง 500 เมตร และในพื้นที่ตลาดที่เต็มไปด้วยผู้คนมากมาย ทำให้การสูญเสียชีวิตครั้งนี้เป็นข่าวดังข้ามประเทศ คนในพื้นที่สลดใจและบรรยากาศในเขตเมืองปัตตานีดูเงียบเหงาผิดปกติ

ด้วยสถานการณ์ที่เกิดขึ้นหลาย ๆ ครั้ง ทำให้ผู้ศึกษาไม่กล้าที่จะเดินทางไปไหนมาไหนด้วยรถมอเตอร์ไซด์ แต่เนื่องจากจำเป็นต้องขี่มอเตอร์ไซด์จากนราธิวาสมาปัตตานีด้วยระยะทาง 100 กิโลเมตร บนเส้นทาง เพชรเกษม 42 ในแต่ละครั้งที่ขี่มอเตอร์ไซด์มาปัตตานี ผู้ศึกษารู้กังวลหลังทุกครั้งเมื่อผ่านเขตอำเภอสายบุรีและรอยต่อระหว่างอำเภอปานาเระ เพราะว่าพื้นที่บริเวณดังกล่าวข้างทางเต็มไปด้วยพุ่มไม้ หญ้า ป่าทึบและป่ายางพารา ในระแวกนั้นไม่ค่อยมีชุมชนและเปลี่ยว อีกทั้งเคยเกิดเหตุการณ์ยิงแล้วเผา ลอบวางระเบิดรถเฮฟวีหุ้มเกราะทหารหลายครั้ง บริเวณนั้นมีคนเสียชีวิตจากสถานการณ์ไม่ต่ำกว่า 20 ศพมาแล้ว ทำให้ปัจจุบันพื้นที่บริเวณดังกล่าวนี้ ตอนบ่าย ๆ จะมีการจัดกำลังพลทหารพรานหรือเสือพรานคอยเฝ้าตามแนวถนนจนถึงเขตอำเภอยะหริ่ง เพื่อรักษาความปลอดภัยให้กับผู้เดินทาง สัญจร

อย่างไรก็ตามในแต่ละครั้งที่ขี่รถบริเวณดังกล่าว ผู้ศึกษาจะรู้สึกใจสั่นตลอดเวลาและจะท่องบทสวดในศาสนาทุกครั้งเพื่อให้พระอัลลอฮ์คุ้มครอง และจะเร่งความเร็วตลอดเส้นทาง มีครั้งหนึ่งที่ผู้ศึกษาต้องขี่รถตามหลังรถเฮฟวีของทหารที่ขับเรียงกันสามคันอย่างช้า ผู้ศึกษานึกในใจว่าหากเราตามหลังรถทหารเช่นนี้ แล้วหากมีการลอบวางระเบิดขึ้น ทหารในรถคงจะใช้ปืนยิงลงมาที่ผู้ศึกษาอย่างแน่นอน และวิธีเดียวที่จะเสี่ยงให้พันรถเฮฟวีทหารได้ คือ ผู้ศึกษาได้ขี่แข่งไปให้เร็วที่สุด และช่วงจังหวะ

¹ BRN หมายถึง กลุ่มแนวร่วมร่วมเพื่อการปฏิวัติแห่งชาติปัตตานี เป็นกลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อแบ่งแยกดินแดนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ที่กำลังแข่งรถทหาร เป็นช่วงเวลาที่ย่ำแย่และตื่นเต้นที่สุด สายตาของทหารก็จะจับจ้องผู้ศึกษาเป็นธรรมดาในภาวะที่อันตรายและไร้ใจใครไม่ได้

ภายหลังจากการเสียชีวิตของโตะอิหม่ามยะโก๊บ หรัยมณี มัสยิดปัตตานีจึงดูเงียบเหงา ชาวบ้านไม่ค่อยมาใช้พื้นที่ในการละหมาดเหมือนอย่างปกติที่มีผู้คนมากพอสมควร และการหยุดยาวของจระเข้ก็ทำให้เมืองปัตตานีไม่ค่อยคึกคัก แต่เมื่อใกล้ช่วงเทศกาลฮารีรายออีฎิ้ลฟิตริ (ตรุษมุสลิม) ทำให้ปัตตานีกลับมาคึกคักเหมือนเดิม ชาวบ้านเข้าเมืองมาเลือกซื้อเสื้อผ้าใหม่ ๆ เพื่อต้อนรับวันฮารีรายอ และเมื่อเข้าสู่วันฮารีรายอ บรรยากาศของชุมชนมุสลิมจึงดูเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น ทุกคนต่างก็เข้าหาเยี่ยมเยียนกันและกัน มีการบริจาคซากาต เงิน เสื้อผ้า และแลกเปลี่ยนอาหาร เลี้ยงอาหาร น้ำชา ที่สำคัญได้เห็นคนมุสลิมที่พบเจอกันมีจับมือ กอดกัน และจะกล่าวขอโทษจากกายและใจให้อภัยกันละกัน แล้วเริ่มต้นชีวิตใหม่ ช่วงเวลานี้ทำให้ผู้ศึกษาได้คิดถึงว่า เป็นช่วงเวลาพิเศษมาก มันสามารถหยุดสิ่งที่เลวร้ายที่เกิดขึ้นทั้งหลายในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทุกคนจะทิ้งและลืมเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองไปชั่วขณะและจะเปิดรับสิ่งที่ดี ๆ สนุกสนาน การเอาใจใส่กัน การแสดงความรักกันระหว่างกัน และการเลี้ยงฉลองเปิดบ้านให้ผู้คนเข้าหา

หลังเทศกาลฮารีรายอ ผู้ศึกษาอยู่ในชุมชนของตนเองและสังเกตว่าชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่แย่มาก ก็พอเข้าใจอยู่ในภาพรวมได้รับผลกระทบจากความรุนแรงของสถานการณ์สามจังหวัดนอกจากนี้ปัญหาที่ใกล้ตัวมากที่สุดและมีผลต่ออนาคตของชุมชน คือ ปัญหาเยาวชน แม้แต่ชุมชนของผู้ศึกษาเองหรือระแวงตำบล ถูกเปลี่ยนแปลงจากผลของยาเสพติดที่เยาวชนมลายุดิ้นขึ้นมาจาก นั่นคือ น้ำกระท่อม ที่กำลังระบาดมาเป็นเวลาเกือบ 10 ปี และทุกวันนี้ยังไม่มีหนทางในการแก้ปัญหาได้แล้ว ไม่มีผู้นำในชุมชนสักคนที่กล้าพอจะแก้ปัญหา ส่วนบรรดาพ่อแม่ก็กลัวจะตักเตือนห้ามปรามด้วยวิธีไหน จน ณ วันนี้วิกฤตน้ำกระท่อมได้ถูกปล่อยไปตามยถากรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนไร้อำนาจในการจัดการปัญหา ทั้ง ๆ ที่มีผู้นำชุมชนมากมายหลายตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับชุมชน แต่ผู้ศึกษาเองก็ไม่ทราบพวกเขาเหล่านั้นกำลังคิดอะไรอยู่ มีการวิพากษ์วิจารณ์ว่าในบางชุมชนนั้นฝ่ายปกครองอย่างผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้เลี้ยงดูและคอยให้เงินหรือเบิกระท่อมกับเยาวชน และบ้างก็ให้มาต้มน้ำกระท่อมหลังบ้านของตน ซึ่งเหตุที่ฝ่ายปกครองบางคนกระทำเช่นนี้หรือเลี้ยงดูเยาวชน เพื่อผลทางการเมือง เพราะบรรดาเยาวชนเหล่านี้มีสิทธิเลือกตั้ง ซึ่งใครสามารถควบคุมดูแลเยาวชนที่อยู่เกาะกลุ่มและถือว่าเป็นกลุ่มอิสระไม่ได้อิงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ผู้นั้นสามารถหวังผลชนะการเลือกตั้งได้

ปัญหาการเก็บข้อมูลภาคสนาม

การสัมภาษณ์หรือพูดคุยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชาวมลายูหรือปัญหาของชาวมลายู ชาวบ้านพยายามหลีกเลี่ยงการให้ข้อมูลต่อผู้ศึกษา แม้ผู้ศึกษาเองก็แนะนำว่ากำลังศึกษาระดับปริญญาโท มาทำวิจัย มีชาวบ้านท่านหนึ่งได้กล่าวว่า วิจัยไปที่เท่านั้น เขาก็ไม่เข้าใจอยู่ดี อีกทั้งให้เรานั้นเข้าใจเขา การหลีกเลี่ยงต่อการพูดคุยกับผู้ศึกษา สืบเนื่องจากสายตาและท่าทีแล้ว ผู้ศึกษาเข้าใจว่า เขามีความกลัวและหวาดระแวงอยู่มาก แม้กับชาวมลายูด้วยกันก็มีปัญหานี้ด้วยเช่นกัน เนื่องจากการให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องราวของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อาจจะเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายหรือความมั่นคง ทำให้ในช่วงแรกของการเก็บข้อมูลภาคสนามจะเจอปัญหาลักษณะ “การถามคำตอบคำ” หรือเลี่ยงไปคุยกับผู้อื่น จนผู้ศึกษาต้องยุติการสนทนา นอกจากนี้ แม้แต่พ่อค้าแม่ค้ายังไม่ยอมพูดคุยกับผม เมื่อรู้ว่าผมมาศึกษาหาข้อมูล

ปัญหาเรื่องความปลอดภัย เนื่องจากการติดตามสัมภาษณ์ผู้ฟังที่มาบรรยาย ส่วนใหญ่แล้วผู้ฟังเหล่านี้อยู่ในพื้นที่รอบนอกอำเภอเมืองปัตตานีซึ่งพื้นที่รอบนอกปัตตานีนั้นมีการจัดโซนพื้นที่ ทั้งสีแดงและสีเหลือง ที่หมายถึงระดับความรุนแรงจากเหตุการณ์ ครั้งหนึ่งที่ผู้ศึกษาติดตามผู้ฟังเพื่อสัมภาษณ์และพูดคุยถึงที่บ้าน ในเขตอำเภอยะรัง เมื่อผู้ศึกษาได้นั่งคุยกับผู้ฟังถึงเรื่องความเป้าหมายและการให้ความหมายต่อการจลาจลหรืออาชญากรรม ลักพาตัวมีผู้ชาย 3 คนเข้ามาหาผู้ฟังที่ผู้ศึกษาสัมภาษณ์ และมานั่งร่วมวงสนทนาด้วย เขาผู้นั้นก็ถามผู้ศึกษาว่าจะศึกษาเพื่อไปทำอะไร ให้รัฐบาลรู้ยังนั้นหรือ ทำให้ผู้ศึกษารู้สึกถึงความตึงเครียดในการสนทนาครั้งนี้เป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์ไม่คาดฝันว่าจะมีการสังหารโตะอิหม่ามยะโก๊บ หรัยมณี ที่เสียชีวิต ในช่วงเดือนถือศีลอด ในบริเวณตลาดนัดข้างมัสยิดกลางปัตตานี ซึ่งโตะอิหม่ามมัสยิดกลางถือว่าเป็น ผู้ให้ข้อมูลหลักต่อผู้ศึกษา และหลายครั้งผู้ศึกษาก็พบปะกับอิหม่ามมัสยิดและพูดคุยกันมาตลอด เมื่อโตะอิหม่ามถูกลอบสังหารจนเสียชีวิตทำให้ผู้ศึกษารู้สึกหวาดกลัวในการลงพื้นที่และกลัวว่าจะโดนครหาไปด้วย

การสัมภาษณ์ของผู้ศึกษาในบางครั้งต้องนัดสัมภาษณ์ช่วงภาคค่ำ เนื่องจากชาวบ้านไม่มีเวลาว่างในช่วงกลางวัน ซึ่งการนัดเจอเวลากลางคืนนั้นในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ค่อนข้างสร้างความหวาดกลัวต่อผู้ศึกษาพอสมควร โดยเฉพาะ “Key Informant” ผู้ให้ข้อมูลหลัก บางท่านอยู่ในเขตรอบนอกเมืองปัตตานี เช่น โตะอิหม่ามมัสยิดกลางปัตตานี สำหรับการพูดคุยอย่างไม่ได้เป็นทางการ ผู้ศึกษาได้เข้าไปร่วมละหมาดในช่วงเวลาภาคค่ำ ก็สามารถพูดคุยกับชาวบ้านที่มาฟังจลาจลหรืออาชญากรรมได้

การแก้ปัญหาในการเก็บข้อมูล

1. ผู้ศึกษาเข้าใจว่าสถานการณ์ความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ปัจจุบัน ได้ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกทางจิตใจและสร้างความหวาดกลัวหวาดระแวงเกิดขึ้นต่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมด้วยกันเอง ฉะนั้นแล้วการพูดคุยหรือสอบถามข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมลายุมุสลิม โดยเฉพาะในพื้นที่สาธารณะมัสยิดกลางปัตตานี จึงเป็นการยากมากที่จะให้ชาวบ้านพูดคุยหรือสนทนาด้วยกับผู้ศึกษา
2. ชาวบ้านได้สะท้อนให้ฟังว่า เขาไม่กล้าที่จะกล่าวถึงหรือพูดคุยต่อปัญหาหรือแม้แต่เรื่องราวของชาวมลายู เนื่องจากเขาไม่ไว้ใจใจต่อกฎหมายและ พ.ร.บ.ความมั่นคง เนื่องจากพื้นที่สามจังหวัดยังไม่มีเสรีภาพของการพูดคุย และดูเหมือนกลายเป็นเรื่องต้องห้ามที่ใคร ๆ ไม่อยากพูดถึง
3. ผู้ศึกษาต้องเก็บข้อมูลภายใต้สภาวะที่ชาวบ้านต้องปิดปาก ทำให้ผู้ศึกษาต้องใช้เทคนิควิธีการเข้าหาชาวบ้านหรือผู้ฟัง ด้วยวิธีการ 1. ใช้รอยยิ้มเข้าหาผู้ฟังที่เป็นเป้าหมาย 2. เริ่มสนทนาด้วยการถามเรื่องการบรรยายของคราวที่แล้ว 3. ชวนคุยด้วยประเด็นปัญหาที่เป็นจุดสนใจ เช่น เรื่องมุมมองของสายจารีตต่อกลุ่มสายใหม่หรือคำว่าวิพากษ์ของกลุ่มสายใหม่ต่อกลุ่มสายจารีต 4. ชวนคุยเรื่องราวปัญหาเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และปัญหาการเมืองท้องถิ่น เทคนิคเหล่านี้เป็นประตูที่ทำให้ผู้ศึกษาสามารถสนทนาถึงคำถามที่ศึกษาต้องการทราบ จากการสังเกตพบว่าชาวบ้านสนใจประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ต่อกรณีความขัดแย้งทางศาสนา และการสะท้อนถึงปัญหาการเมืองท้องถิ่น

พระ พื้นที่ศาสนา สถานภาพ : อุปสรรคปัญหาในการเข้าสู่ สนาม

โดย พระสภาวะดี อภิลิทธิ

ระยะเวลาในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้คนในพื้นที่ต้นทางที่เมืองของของผู้วิจัย มีผลต่อการเก็บข้อมูล ถึงผู้วิจัยจะเป็นคนใน ในความหมายที่ผู้วิจัยเป็นคนในชาติพันธุ์เดียวกัน คนเมืองเดียวกัน อยู่ในฐานะพระเถรข้ามแดนเหมือนกัน แต่มีใช้คนในชุมชนเดียวกัน ผู้วิจัยจะถูกมองว่าเป็นคนนอก เมื่อผู้วิจัยสร้างความสัมพันธ์กับผู้คนอยู่ในพื้นที่เป็นเวลานานจนได้รับความไว้วางใจ คนในพื้นที่จะยอมรับผู้วิจัยในฐานะความเป็นคนในเหมือนกัน (วัฒนธรรมพื้นที่ต้นทางเมืองของ จะสร้างความสัมพันธ์ด้วยการเลี้ยงสังสรรค์ ด้วยเหล้า ยา ปลาปิ้ง)

กรณีชุมชนบ้านหิ้วผู้วิจัยมีโอกาสลงพื้นที่ 2-3 ครั้ง ผู้วิจัยกับกรณีศึกษามีความใกล้ชิดกันเป็นพิเศษและได้แลกเปลี่ยนพูดคุยกันอยู่ตลอด ส่วนการติดตามไปลงพื้นที่ต้นทางผู้วิจัยใช้วิธีการติดตามเรื่องราวกับญาติพี่น้องและผู้ใกล้ชิดกรณีศึกษาแทน ในการลงพื้นที่ชุมชนนี้ผู้วิจัยได้อาศัยความสัมพันธ์เดิมที่มีต่อพระเถรข้ามแดนเมื่อคราวที่ได้พำนักอาศัยอยู่วัดจันทร์ดงด้วยกัน ภายหลังพระเถรเหล่านี้ได้ลาสิกขาออกไปสร้างครอบครัวอยู่ในชุมชนต้นทาง อย่างไรก็ตามในการลงพื้นที่ของผู้วิจัยในชุมชนนี้ก็มีอุปสรรคอยู่บ้าง เช่น กรณีศึกษาไม่ได้นำผู้วิจัยเข้าสู่พื้นที่อย่างจริงจัง และผู้วิจัยเองก็ไม่ได้บอกวัตถุประสงค์ให้แก่ทั้งกรณีศึกษา และชุมชน เมื่อผู้วิจัยเข้าพื้นที่กลุ่มที่เคยรู้จักกันก็จะชักชวนได้กินเลี้ยงสังสรรค์ ทุกครั้งก็มีเหล้า บางครั้งการลงพื้นที่จบที่วงเหล้าไม่ได้ข้อมูล ส่วนมากผู้วิจัยไม่ได้นอนพักค้างคืนในชุมชนนี้ใช้วิธีไปกลับระหว่างชุมชนบ้านยี่นและชุมชนบ้านหิ้วซึ่งก็ต้องใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมงด้วยรถจักรยานยนต์

ชุมชนบ้านนายาง (ชื่อสมมุติ) ผู้วิจัยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวเฝ้าติดตามเก็บข้อมูลตั้งแต่พื้นที่ปลายทางชุมชนนาคราช(ชื่อสมมุติ) จังหวัดลำพูน ในระยะเวลาหนึ่งจนกระทั่งติดตามกลับพื้นที่ต้นทางคือบ้านนายางเมืองของ เมื่อปลายเดือนมีนาคม พ.ศ.2556 ผู้วิจัยได้อาศัยจังหวะนี้ติดตามเข้าไปคุกคสิสร้างความคุ้นเคยทั้งเจ้าอาวาสและผู้คนในชุมชน โดยอาศัยคนในนำพาเข้าไปจนกระทั่งพระเถรของเหล่านี้ได้พากันลาสิกขาทั้งหมด 4 คน เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2556 บางส่วนก็ได้กลับไปลาสิกขาก่อนแล้วหนึ่งคน รวมเป็น 5 คน พระเถรเหล่านี้ 4 รูปได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนหอพระ(ชื่อสมมุติ) ในจังหวัดลำพูน โดยจบ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ทั้งสี่รูปนี้ได้ลาสิกขาอยู่เมืองของ 2 รูป ข้ามมาแต่งงานสร้างครอบครัวอยู่ในประเทศไทยหนึ่งคน เข้าไปทำงานในกรุงเทพฯหนึ่งคนคนนี้เมื่ออยู่ที่บ้านมีอาชีพเป็นนักร้องเพลงไทยประจำวงโดยออกเดินสายแสดงตามงานต่าง ๆ ในเมืองของ ผู้วิจัยโชคดีที่ได้พบพระเถรรุ่นแรกที่ได้เดินทางข้ามพรมแดนมาศึกษาอยู่ในประเทศไทยก่อนหน้านั้นท่านเหล่านี้ให้ความร่วมมือกับผู้วิจัยเป็นอย่างดีในการให้ข้อมูล

ชุมชนบ้านยี่น (ชื่อสมมุติ) ผู้วิจัยอาศัยความสัมพันธ์เป็นพิเศษเข้าไปอยู่กินนอนกับพื้นที่ ซึ่งเป็นพื้นที่ ที่ผู้วิจัยเข้าหาข้อมูลได้สะดวกและได้รับความไว้วางใจมากที่สุด เพราะชุมชนนี้จะมองผู้วิจัยเป็นคนในเหมือนกัน เป็นชุมชนที่มีการเดินทางข้ามพรมแดนมาตั้งแต่ยุคแรกคือ รุ่นที่เดินทางมาศึกษาเล่าเรียนที่วัดสุวรรณวิหารเมื่อพ.ศ.2522 นักเรียนพระเณรเหล่านี้บางส่วนได้มีบทบาทในการเปลี่ยน ตนเอง ชุมชน และพระพุทธศาสนาในเมืองยอง และกลุ่มที่เดินทางมาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในประเทศไทยในปัจจุบันก็ได้รับเลื่อนสถานะทางสังคมไทยในระดังหนึ่ง

อย่างไรก็ตามการลงพื้นที่ต้นทางในเมืองยองก็มีอุปสรรคเรื่องคนรับส่งเพราะจะพักค้างคืนด้วยไม่ได้เพราะมีงานทางบ้านเยอะ ส่งได้แค่บางวันแต่ผู้วิจัยก็ใช้วิธีจ้างทุกครั้งวันละ 300 กว่าบาท แต่ก็หาคนส่งยากการลงพื้นที่ในเมืองยองในแต่ละพื้นที่ที่ต้องอาศัยคนในนำพาเข้าไปทำความรู้จักคนในชุมชน แต่ส่วนมากกรณีศึกษาจะไม่ค่อยนำพาไปทำความรู้จักคนในชุมชน บางอย่างถ้าเราบอกตรงกรณีศึกษา ก็จะระแวงผู้ศึกษาและไม่เต็มใจให้ข้อมูล แต่ผู้วิจัยจะอาศัยความคุ้นเคยแล้วใช้วิธีการพูดคุยแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ซึ่งกันและกันกับกรณีศึกษา ในขณะที่กรณีศึกษายังมีความระแวงเราบางสถานการณ์การที่จะนำพาเราเข้าไปรู้จักกับคนในชุมชนค่อนข้างที่จะยากแต่กรณีศึกษาจะชอบชวนไปกินเลี้ยงกันมากกว่า ผู้วิจัยจำเป็นต้องใช้โอกาสในวงกินเลี้ยงสังสรรค์สร้างความสัมพันธ์ด้วยตนเองแล้วทำให้คนในชุมชนรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันเสียก่อน แล้วค่อยขอติดตามประเด็นต่าง ๆ ที่ต้องการ เพราะความลับในพื้นที่เมืองยองมีมาก ผู้คนในเมืองยองถูกทำให้เกิดความหวาดระแวงจากเหตุการณ์ไม่สงบทั้ง ถูกกดขี่ ถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกใส่ร้ายทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายชนกลุ่มน้อยมาก่อนหน้านั้น ซึ่งเป็นสาเหตุที่คนเมืองยองไม่ค่อยจะไว้วางใจคนภายนอก อีกรสาเหตุหนึ่งก็มีเรื่องยาเสพติด เรื่องชนกลุ่มน้อยที่คอยแฝงตัวเข้ามา บางครั้งภาครัฐก็ส่งสายลับเข้ามาแฝงอยู่ในชุมชนต่าง ๆ ในเมืองยอง บางทีก็อาจจะเป็นคนในชุมชนเองที่คอยเป็นสายให้กับรัฐบาล คอยบอกความเคลื่อนไหวให้กับรัฐบาลพม่า

พื้นที่ปลายทาง จังหวัดลำพูน

ชุมชนจันทร์ดง (ชื่อสมมุติ) เป็นชุมชนชาวยองที่ผู้วิจัยค้นเคยที่สุดในพื้นที่ปลายทาง ซึ่งก็เป็นชุมชนที่ผู้วิจัยได้พำนักอาศัยมาเป็นเวลา 20 ปี และได้เห็นพระเณรชาวมืองยองที่เดินทางมาขอพำนักอาศัยอยู่รุ่นแล้วรุ่นเล่า แต่ผู้วิจัยได้เลือกกรณีพระวิ (ชื่อสมมุติ) ที่ได้เดินทางมาจากบ้านหัวเมืองยองที่มาขอพำนักอาศัยอยู่นานเป็นเวลา 15 ปี ซึ่งผู้วิจัยก็ได้มีโอกาสเดินทางติดตามพระวิไปเที่ยวบ้านหัวเมืองยอง ทั้งที่เดินทางไปด้วยกัน บางครั้งผู้วิจัยก็เดินทางไปเอง ชุมชนจันทร์ดงถือได้ว่าเป็นพื้นที่ ที่พระวิได้สะสมทุนทางเศรษฐกิจจนสามารถสร้างรากปักฐานตามเจตนารมของตนเองด้วยการปลูกบ้านไว้ที่บ้านเกิดเพื่อหวังเป็นบ้านในอนาคตเมื่อลาสิกขาออกไปแล้ว

ชุมชนนาคราช (ชื่อสมมุติ) ซึ่งเป็นชุมชนชาวยองขนาดใหญ่ที่มีประวัติศาสตร์การอพยพของคนยองอย่างชัดเจน ผู้วิจัยได้อาศัยความคุ้นเคยกับพระเณรชาวมืองยองที่เดินทางมาจากชุมชนบ้านนาปางเมืองยองมาพำนักอาศัยอยู่ในวัดแห่งนี้หลายรุ่น แต่ผู้วิจัยได้เลือกกรณีศึกษาหนานแบ้ง หรืออดีตพระแบ้งในสมัยนั้นที่ได้มาพำนักอาศัยอยู่แล้วได้สะสมทุนทางเศรษฐกิจจนสามารถกลับไปสร้างบ้าน

ให้กับพ่อแม่ได้ภายหลังได้กลับมาใช้ชีวิตค้าขายกับแฟนที่ชุมชนแห่งหนึ่งในอำเภอแม่สายประเทศไทย ผู้วิจัยได้เคยสัมภาษณ์อดีตเจ้าอาวาสวัดนครราชซึ่งท่านเป็นพระรุ่นบุกเบิกที่เดินทางเข้าสู่เมืองของร่วมกับครูบามหาเถื่อนคำ ซึ่งช่วงที่ผู้วิจัยเข้าไปสัมภาษณ์ท่านชรามากแล้วและเริ่มไม่ค่อยจำเรื่องราวที่ผ่านมาได้มากนัก ต่อมาก็ได้มีโอกาสสัมภาษณ์พระผู้มีบาโรมีซึ่งปัจจุบันท่านได้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสแทนและท่านถือได้ว่าเป็นผู้มีบทบาทเป็นอย่างมากต่อพระเถรชาวเมืองของ โดยเฉพาะที่มาจากชุมชนบ้านนาयाง ทั้งที่ช่วยเหลืออุปถัมภ์ก เดินทางสร้างวัดบ้านนาयाงด้วย

พื้นที่โรงเรียนหอพระ (ชื่อสมมุติ) ซึ่งอดีตผู้วิจัยก็เคยได้เข้าเรียนพระปริยัติธรรม และปริญญาตรีอยู่หนึ่งปี ก็ได้อาศัยความคุ้นเคยกับพื้นที่ แต่เนื่องจากผู้วิจัยได้ออกมานานแล้ว และได้ติดตามกรณีศึกษานั้นก็คือสามเณรเจ ปัจจุบันนี้สามเณรเจเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และจะขึ้นเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เริ่มแรกผู้วิจัยเข้าไปปรึกษากับ ผอ.โรงเรียนแบบไม่เป็นทางการก่อนโดยแจ้งวัตถุประสงค์ที่เข้ามาพบในครั้งนี้เพื่อมาขออนุญาตในการเก็บข้อมูลในพื้นที่ในการทำวิจัย ผอ.ที่แรกก็เข้าใจและขอให้ผู้วิจัยทำจดหมายมาให้ในภายหลังแบบเป็นทางการ ภายหลังผู้วิจัยก็ได้ทำจดหมายไปยื่นให้ท่าน แต่คณะครูกับบุคลากรก็ยังดูสงสัยในตัวผู้วิจัยอยู่โดยสังเกตจากสายตาและพฤติกรรมก่อน และหลังเปลี่ยนไป ช่วงก่อนที่ยังไม่ทำวิจัยบุคลากรในสถานศึกษาแห่งนี้จะทักทายดี พอระยะหลังจากผู้วิจัยเริ่มเข้าพื้นที่และแจ้งจุดประสงค์ที่จะมาเก็บข้อมูลก็เริ่มจะไม่ทักทายหรือไม่เต็มใจที่จะต้อนรับ ซึ่งก็ทำให้ผู้วิจัยเริ่มเกิดความกังวลอยู่เช่นกัน

ดังนั้นหากจะสรุปถึงข้อจำกัดของการเก็บข้อมูลสนามกรณีของอัตมานี้ มีดังนี้

1. การเดินทางลงพื้นที่ เนื่องจากความเป็นพระสงฆ์มีข้อจำกัดในการเดินทาง การเข้าไปคลุกคลีกับผู้คนในชุมชนเท่าที่ควร ในขณะที่เดียวกันเหตุการณ์ก็เกิดขึ้นอยู่ตลอด
2. การระแวงของผู้ให้ข้อมูล ในพื้นที่ปลายทาง ต่อผู้วิจัย ความลังเลของผู้วิจัย การปฏิบัติตนของผู้วิจัยในการถูกมองจากผู้ให้ข้อมูล
3. พื้นที่ศึกษาอยู่ห่างไกล กรณีศึกษาไม่หยุดกับที่ อยู่แบบกระจาย มีทั้งที่เป็นพระเถร และที่ลาสิกขาออกมาแล้ว ค่าใช้จ่ายในการลงพื้นที่มีมาก ต้องจำกัดจำนวนครั้งในการลงพื้นที่
4. การกีดกันตัว เช่นงานมอบหมายจากวัดที่สังกัด ซึ่งบางครั้งก็ตรงกับเหตุการณ์ที่ต้องเดินทางไปเก็บข้อมูล เช่น การทำบุญบ้านใหม่ของบรรดาพระสงฆ์สามเณรในพื้นที่ต้นทาง การเดินทางติดตามกรณีศึกษาบางครั้งก็ลำบาก

ตัวตนคนนอกในสนามต่างชาติพันธุ์: เพศสภาพกับงานสนาม

โดย ศศิภา คำท่า

“สนาม” ไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ของการศึกษา หาข้อมูลเพื่อเก็บรายละเอียดมาทำงานวิจัยเท่านั้น แต่เป็นพื้นที่ที่ตัวเราปะทะกับตัวเขาในฐานะมนุษย์ด้วยกัน งานศึกษาภาคสนามจึงไม่ได้เป็นเพียงการที่เราจะสัมผัสได้ถึงเบื้องหน้าที่ผู้คนที่เราเข้าไปศึกษาจะจัดฉากให้เราเท่านั้น แต่เมื่อเราใช้ชีวิตในพื้นที่สนาม เราจะเข้าใจว่ามันไม่ใช่สิ่งที่ง่ายที่เราจะได้ข้อมูล แต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่ยากเสียทีเดียว ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้เลือกสนามของการวิจัยหลักคือ หมู่บ้านห้วยกอก บ้านห้วยกอกแห่งนี้ตั้งห่างจากตัวเมืองอำเภอเชียงของประมาณ 3 กิโลเมตรบนทางหลวงหมายเลข 1129 ซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมต่อกับอำเภอเชียงของสู่อำเภอเชียงแสนและอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย หมู่บ้านถูกตั้งขึ้นบนลำน้ำห้วยกอกที่ไหลตัดผ่านพื้นที่ถือครองที่อยู่ในสิทธิและอำนาจของคนสี่บ้านห้วยเม็ง การเข้ามาตั้งบ้านเรือนของคนชุมชนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่คนชุมชนจักษ์มักคุ้นกับคนสี่บ้านห้วยเม็งในฐานะเป็นแรงงานจ้างในไร่ของคนสี่จึงทำให้ในช่วงระยะเวลา 10 ปีของการเริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน บ้านห้วยกอกจึงเป็นหย่อมบ้านบริวารของบ้านสี่ห้วยเม็ง ปัจจุบันนี้หมู่บ้านห้วยกอกมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 87 หลังคาเรือน รวมจำนวนประชากรทั้งหมด 343 คนและได้รับการจัดตั้งให้เป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการในปีพ.ศ. 2545

ดังนั้นการเข้าไปศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ต่างวัฒนธรรมในฐานะที่ตัวผู้ศึกษา เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ “ไทยวน” ที่ฟัง พูดด้วยภาษา “คำเมือง” ถือได้ว่าต่างชาติพันธุ์ทีเดียว ฉะนั้นในที่นี้จึงมีประเด็นที่ต้องการแลกเปลี่ยน 3 ประเด็นด้วยกันดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก คือ เรื่องของการบ่งชี้ตัวเอง การที่เราจะนำตัวเองเข้าสู่สนาม โดยส่วนตัวแล้วมักหลีกเลี่ยงไม่พื้นที่ที่เราจะเดินเข้าไปโดยสถานะของนักวิจัยที่ไร้ความรู้สึก ความหวาดกลัว ซึ่งเรียกก่ายๆ ว่า การทำวิจัยไม่สามารถที่จะอยู่นอกเหนือวิสัยที่เราจะรับรู้ได้ เพราะผู้ที่เราศึกษาคือ คน การเข้าไปศึกษาหมู่บ้านจึงต่างจากการศึกษาพื้นที่ทางสังคมประเภทอื่น อย่างพื้นที่บาร์ พับ สถานบันเทิง เพราะเราไม่สามารถที่จะปกปิดสถานภาพของตัวเองอย่างมิดชิด แม้ว่าเราจะนิยามตัวเองอย่างไร ชาวบ้านที่เราไปศึกษาก็พร้อมที่จะนิยามตัวเราใหม่ ในสถานการณ์ที่พวกเขาเผชิญหน้ากับเราในเวลาและพื้นที่ที่แตกต่างกัน บ้างก็นิยามว่าเราเป็นสายสืบหรือเปล่า หรือ เป็นนักสังคมสงเคราะห์ แต่พออยู่นานเข้าครั้งหนึ่งที่ผู้ศึกษาทำอะโรบนเรือน ผัดกระหล่ำปลีให้เจ้าของเรือนทาน เขาก็บอกว่า **กะหล่ำผัดกระห**

ล่ำให้ขมุกิน คำว่า **กะหล่ำ** ก็คือคำเรียกของคนขมุต่อคนเมืองพื้นราบ ซึ่งนั่นคือสิ่งที่เขานิยามตัวเรา จนนานวันเข้าเขาก็ยอมรับเราเมื่อเราเข้าพื้นที่บ่อยๆ ในฐานะ ลูกสาวอีกคนของแม่หม้ายเจ้าของเรือนที่เรไปพักด้วย (ตัวอย่างสถานการณ์ที่เผชิญในพื้นที่)

ประเด็นที่สอง คือ เรื่องคนอื่นมองเราอย่างไร ใครบ้างที่ช่วยเรามอง โดยส่วนใหญ่แล้วการทำงานสนามผู้ที่เข้าไปทำการศึกษามักจะเข้าใจเองว่าตนสามารถมองเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้องทั้งหมด แต่บางครั้งเราก็มองไม่เห็นบางสิ่ง ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่งานวิจัยของเราต้องมีผู้ช่วยมองทั้งโดยทางตรงหรือโดยทางอ้อมก็ตาม ตัวผู้ศึกษาเองไม่สามารถที่จะมองสถานการณ์บางอย่างได้ ด้วยการใช้การที่มีความหวาดกลัว ในแต่ละครั้งที่เราลงพื้นที่มักจะมีผู้ที่ช่วยเรามองไม่ว่าจะเป็นตัวชาวบ้านเองที่มีทั้งกลุ่มที่หวาดระแวง กลุ่มที่เข้าใจ ซึ่งเมื่อได้ก็ตามที่เขามองอย่างเข้าใจ เขาก็จะปกป้องเราในฐานะนักศึกษาที่เข้าไปเก็บข้อมูล และในฐานะลูกผู้หญิง หลายครั้งดิฉันก็นำพ่อแม่ลงไปเก็บข้อมูลด้วยในช่วงเทศกาล ซึ่งเขาก็จะมองอีกแบบหนึ่ง ตอนแรกก็มองแบบมีอคติ เพราะเขาไม่คุ้นเคยกับกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว มองตัวเองในฐานะที่สูงกว่า แต่สุดท้ายก็เข้าใจปัญหาของเขา ขณะที่อาจารย์ก็จะเป็นผู้ช่วยมองสถานการณ์ ไม่ว่าจะเป็นอาจารย์โอสวีเย อาจารย์ชยันต์ ทำให้เรามีกระบวนการคิด ทบทวนตัวเอง ทบทวนข้อมูลมากขึ้น (ตัวอย่างประกอบสถานการณ์ที่เผชิญในพื้นที่)

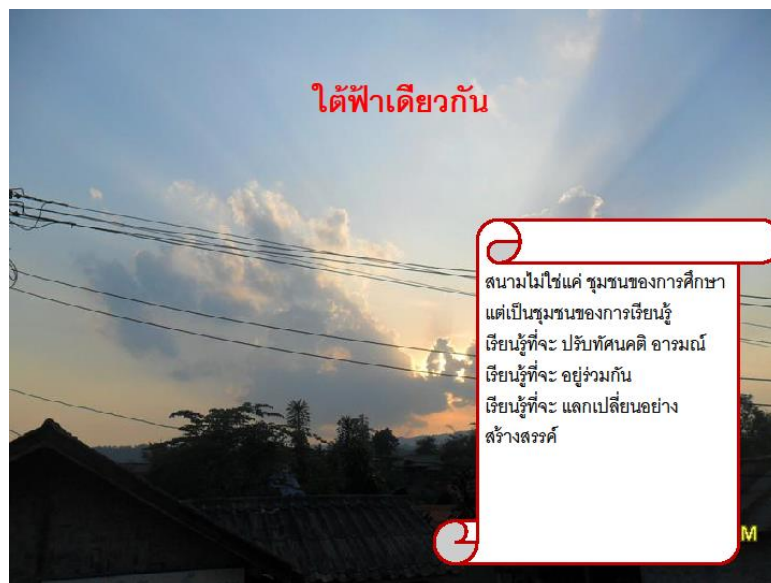
ประเด็นที่สาม เรื่องของเพศสภาพ นับว่าเป็นประเด็นที่ผู้ศึกษาตระหนักอย่างยิ่งยวด ในฐานะของการเป็น “เพศหญิง” ผสานกับการที่ผู้ศึกษาตั้งเอาลักษณะส่วนตัวมาใช้ในการเก็บข้อมูลสนาม เช่น ความใจร้อน ทำให้ผู้ศึกษาเร่งดำเนินการเก็บข้อมูลคร่ำเรื้อนอย่างรวดเร็ว เพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเศรษฐกิจคร่ำเรื้อน แต่ที่นี้พบว่าเวลาที่หัวหน้าคร่ำเรื้อนจะมีเวลาให้สัมภาษณ์นั้นมักเป็นช่วงเวลากลางคืนเป็นส่วนใหญ่ ตรงจุดนี้เองที่ทำให้ผู้ศึกษาต้องโผล่บ้านโน้นที่ บ้านนี้ที่ และนั่นกลายเป็นข้อเคลือบแคลงสงสัยของสมาชิกในชุมชนว่า ผู้ศึกษาต้องการมาทำการวิจัยเรื่องอะไรกันแน่ (ตัวอย่างสถานการณ์ที่เผชิญในพื้นที่)

สำหรับแนวทางแก้ไขหลักคือ **ประการแรก** ผู้ศึกษาอธิบายเหตุผล วัตถุประสงค์ให้ผู้อาวุโสที่นำเชื้อถือและเป็นที่ยอมรับในชุมชนทราบ อย่างน้อยพวกเขาก็เป็นหูเป็นตา ปกป้องผู้ศึกษาให้การเก็บข้อมูลดำเนินต่อไปได้อย่างราบรื่น **ประการที่สอง** คือ การให้เยาวชนในหมู่บ้านเป็นล่ามติดตามหากมีการสัมภาษณ์คร่ำเรื้อนในช่วงกลางวัน หรือแม้กระทั่งช่วงกลางวัน เพราะบางคร่ำเรื้อนที่ผู้ศึกษาของคัดเลือกมาเป็นกรณีศึกษานั้นจะอยู่ในฐานะของ “พ่อหม้าย” หรือ หัวหน้าคร่ำเรื้อนติดสุรา กรณีเช่นนี้ผู้

ศึกษาจะต้องติดต่อผ่านลูกหลานหรือสมาชิกในครัวเรือนนั้นๆทราบก่อน หรือการรอจังหวะที่คนกลุ่มนี้ห่างจากวงเหล้า **ประการที่สาม** คือ ผู้ศึกษาต้องลดความใจร้อน ถอยห่างจากสนามหมู่บ้านบ้างเพื่อตรวจสอบข้อมูล การไม่เร่งรัดในการเก็บข้อมูลมากนัก แต่ใช้วิธีการเข้าสู่สนามการศึกษาบ่อยๆ ซึ่งผลที่ได้รับกลับมานั้น คือ ชาวบ้านเห็นหน้าผู้ศึกษาบ่อยขึ้น เริ่มคุ้นเคยกันมากขึ้น ซึ่งนั่นเป็นจุดเริ่มต้นที่พวกเขาจะไม่หวาดระแวงผู้ศึกษา เปิดใจที่จะบอกเล่าปัญหา หรือข้อสะท้อนบางอย่างให้กับผู้ศึกษาฟัง อันจะเป็นประโยชน์ต่อการสัมภาษณ์เชิงลึกต่อไป

สรุปข้อคิดเห็น การแลกเปลี่ยน และการตั้งข้อสังเกตของวิทยากรและผู้ร่วมรับฟัง

อ.สุริยา (วิทยากรรับเชิญ): จากที่ผมฟังนักศึกษาทั้ง 5 คนในวันนี้ มีข้อที่แตกต่างกัน ทั้งสายตาของคนใน คนนอก และพระสงฆ์ ผมขอยกให้เห็น ผมประทับใจสุดท้ายที่คุณสรุปคือ สไลด์ เมื่อกี้ ผมขอพูดซ้ำอีกครั้งนะครับ สนามไม่ใช่แค่ ชุมชนของการศึกษา แต่เป็นชุมชนของการเรียนรู้ เรียนรู้ที่จะปรับทัศนคติ อารมณ์ เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน เรียนรู้ที่จะแลกเปลี่ยนอย่างสร้างสรรค์ ตรงนี้มันทำให้เราได้ว่า สนามไม่ใช่พื้นที่ที่เราไปหาข้อมูล แต่เราต้องผ่านอะไรหลายอย่าง เราจะพบว่าสถานการณ์ของการเป็นคนในหรือคนนอกนั้น เราจะไม่ดันทุรังตามแผนที่เราวางไว้ แต่มันเป็นเรื่องของประสบการณ์ที่เราเผชิญส่วนบุคคล แล้วเราเลือกที่จะแก้ไขปัญหอย่างไร อย่างกรณีของศศิภา เลือกที่จะเข้าหาอาจารย์ พาพ่อแม่ไป ทุกวิถี และสุดท้ายเขาก็อยู่ได้ แม้ออนแรกจะมีอารมณ์ของความหวาดกลัวที่เจอกับกลุ่มคนขึ้นมา แต่คนเริ่มที่จะปกป้องเขาและสามารถคลี่คลายปัญหาได้ตามลำดับสุดท้ายเขาก็พบว่าคนหมู่มากในชุมชนที่ไปศึกษานั้นขาดแคลนน้ภายใต้สถานการณ์ของการพัฒนา ซึ่งหมู่บ้านก็อยู่ไม่ห่างไกลจากตัวเมือง หากเปรียบเทียบกับกรณีของผม ซึ่งสมัยก่อนผมเป็นนักเรียนวัฒนธรรม ซึ่งเวลาเข้าสู่หมู่บ้านจะค่อยๆรู้ ค่อยๆทำ ผมคิดว่าคนหมู่มากในที่นี้ก็คือ ตัวเรา เราก็คือเขา ไม่ต่างกัน

ในส่วนของพระสภาวุฒินั้น ผมแยกออกมาต่างหาก เพราะสถานภาพมันซ้อนทับกัน ทั้งเป็นพระด้วย เป็นนักศึกษาปริญญาโทด้วย ซึ่งมันเป็นเรื่องที่ยาก แต่ที่นี้พอจะเป็นไปได้ไหมที่เวลาที่พระเข้าไปแล้วจะหาช่องทางที่จะเข้าถึงข้อมูล เราต้องมีการเรียนรู้จากการตั้งคำถาม แล้วก็แก้ไขปัญหา

กรณีของธนวัฒน์ คุณมีสถานะของการเป็นนักศึกษาและเป็นลูกหลานคนของ แต่คุณก็มีการสร้างบรรยากาศ เออ ออห่อหมกกับเขา อย่างที่คุณนำเสนอว่าตอนแรกที่เข้าไป คุณไปทำความรู้จักกับเขา แล้วเขาถามคุณเมื่อตอนคุณพูดภาษาของ ว่าอยู่บ้านไหน รู้จักคนไหนคนไหนไหม แล้วคุณก็บอกว่าเป็นญาติๆกัน นั่นทำให้คุณคุ้นเคยกับเขามากขึ้น แต่น่าจะให้รายละเอียดมากกว่านี้ ผมแนะนำนักศึกษาทุกคนให้อ่านบทความอ.คายนธ์ ที่ผมกับอาจารย์พัฒนาเขียน ซึ่งถือเป็นฝรั่งคนนอก 100 เปอร์เซ็นที่เข้ามาทำงานภาคสนามในพื้นที่ของไทย บอกถึงอารมณ์ความรู้สึกได้เป็นอย่างดี

คุณศักรินทร์ (วิทยากรรับเชิญ): ส่วนประสบการณ์ของผม ตอนที่ทำเกี่ยวกับชุมชนมลาบรี ตอนนั้นผมยังไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับงานสนาม แต่ผมมีโอกาสได้ติดตามอาจารย์ชูศักดิ์ เขาทำโครงการเกี่ยวกับชุมชนมลาบรี ที่จังหวัดน่าน ผมก็นั่งข้างๆตอนที่อาจารย์เข้าไปในพื้นที่ เขาทำอะไร ผมก็ทำอย่างนั้น ตอนแรกผมก็สังเกตเขาก่อน สำหรับในส่วนของนักศึกษาสองคนที่พูดถึงพื้นที่แห่งความขัดแย้ง ผมก็มีคำถามสะท้อนกลับไปให้นักศึกษาชุน อัสรี และอัสรี มะหะมะว่า ในสถานการณ์เช่นนี้เราจะอยู่รอดในสนามอย่างไร ผมคิดว่าหากเป็นสนามซึ่งมีความขัดแย้งสูง คุณน่าจะหาพื้นที่ save zone ผมจึงอยากให้อัสรี คิดว่า เราจะอยู่รอดได้อย่างไรในพื้นที่ที่มีปัญหาความขัดแย้ง เราจะต่อรองกับตัวเองอย่างไร ที่จริงเวลาเราจะเลือกผู้ให้ข้อมูลสนามของคุณไม่จำเป็นต้องแจกแบบสอบถามเหมือนของศศิก้า แต่เราก็ควรคิดถึงความปลอดภัยของตัวผู้ให้ข้อมูลด้วย เราก็เลือกกรณีศึกษา 5 กรณี

ที่นี้ในส่วนองงานของธนวัฒน์ สนามเมืองยอง ผมคิดว่าเราเป็นคนในเราสามารถที่จะสร้างปฏิสัมพันธ์ได้ดี ผมมีงานที่เสนอให้ลองกลับไปดู คือ งานของอ.ชูศักดิ์ มีบทหนึ่งที่กล่าวถึงการช่วงชิงความเป็นสื่อ เพื่อจะได้เห็นว่า ความเป็นอยู่ที่จริงก็ถูกช่วงชิงเช่นกัน

ตัวผมนั้นเวลาลงสนาม ผมไม่ได้แก้ปัญหามือเหมือนกับศศิก้า คือ ไม่ได้มาพูดคุยกับอาจารย์ แต่ผมจะกลับบ้านมาอ่านงานสนาม หนังสือ “คนใน” ที่อ.สุริยาแนะนำก็เป็นเล่มหนึ่ง

ที่น่าจะนำมาอ่าน ดังนั้น ผมจึงคิดว่าข้อที่ควรคำนึงก็คือ เราจะเข้าสู่สนามอย่างไร แล้วในระหว่างที่ลงสนามนั้นเราจะพัฒนากรอบคิดได้อย่างไร อีกทั้งเราจะสร้างตัวตนของเราอย่างไรในสนาม ผมฝากไว้เท่านี้ครับ

อ.สุริยา : ส่วนของผมๆของเสริมชนิดหนึ่ง ซึ่งในที่นี้เราพูดถึงเรื่องของเพศสภาพ เราจะได้ยินเสียงของผู้หญิง และจากใจใจไปแล้ว ที่นี้ผมยังไม่ได้ยินเสียงของผู้ชาย อย่างกรณีผม แม้จะเป็นผู้ชาย แต่ตอนที่ลงสนามผมเจอยิ่งกว่า คือ ถูกจับให้แต่งงานกับลูกสาวของผู้นำหมู่บ้าน แม่เขาอยากได้ลูกเขย ภายใต้อาณัติเช่นนั้น ผมก็เลยไปสืบว่า วัฒนธรรมของเขาหากจะเอาลูกเขยเขาจะคิดค่าสินสอดอะไรอย่างไร พอดีแม่เขามีที่นา ผมก็นึกเรื่องขึ้นถามแม่เขาว่า แม่จะเอาผมเป็นลูกเขยจริงหรือ ถ้าแม่จะเอาผมเป็นลูกเขย ผมจะต้องกลับไปอเมริกา ก่อน ค่าเครื่องบินแพงนะแม่ แม่ต้องขายที่นาเพื่อเป็นค่าเครื่องบิน แม่เขาก็เลยบอกว่า ถ้าขายที่นาก็ไม่เอาละ นี่คือวิธีการเอาตัวรอดอย่างหนึ่งของผมในช่วงที่ผมลงหมู่บ้านสมัยหนุ่มๆ และผมก็มีข้อที่น่าสนใจ กรณีพระสงฆ์ กรณีที่ผมเจอพระสงฆ์คนนั้น ท่านทำโครงการกับนักมานุษยวิทยา ผมพบว่าพระสงฆ์จะเป็นคนที่น่าเราไปสัมภาษณ์พระผู้ใหญ่ เป็นระดับพระเถระ แล้วผมเห็นว่า พระสงฆ์จะนั่งลงข้างๆ ต่ำกว่าพระเถระ ซึ่งหากเป็นเราเราจะนั่งระดับเดียวกัน ผมคิดว่าเรื่องของพระสงฆ์ ความสูงต่ำ hierarchy order สำคัญมาก แต่การที่พระท่านมาทำวิจัยเราก็ต้องคิดล่ะว่า พอที่จะมีช่องทางไหนบ้างที่เปิดให้เราได้เข้าถึงข้อมูล กรณีของสองหนุ่มจากภาคใต้ นั้น ผมคิดว่า ความปลอดภัยภายใต้ภาวะการเมืองเป็นเรื่องยาก ซึ่งในการเขียนก็ที่คุณจะต้องสกัดเอาความรู้สึกของคุณที่อยู่ท่ามกลางปัญหาที่คุณเผชิญออกมา อย่างที่คุณพบเหตุการณ์โต๊ะอิหม่าม ถูกลอบยิงในมัสยิด ตรงนี้ละ คุณสามารถที่จะถ่ายทอดได้ดี เอาใจเขา มาใส่ใจเรา ผมคิดว่าเป็นเรื่องที่คุณสองคนต้องลงไปทำ พยายามดึงเอาประสบการณ์ตรงนี้มาประกอบข้อมูล

คุณกังวาน : ตัวผมถือว่าการแชร์ แลกเปลี่ยนประสบการณ์มากกว่า ผมทำเรื่องอัตลักษณ์ของนักศึกษา ผมคิดว่าการสร้างตัวตน Identity ของตัวเองเป็นสิ่งที่สำคัญมากในสนาม อย่างกรณีของผมไปทำงานวิจัยเรื่อง การประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางเพศของวัยรุ่นหญิง ซึ่งหากเราคิดว่าเราจะไปเอาข้อมูลที่ไหน เช่น โรงเรียนใช้ใหม่ครับ ตอนแรกที่ผมเข้าไป ผมก็แต่งตัวตามสไตล์ของผมนะ ผมบอกตัวเองกับทุกคนเลยว่า ผมเป็นตุ๊ด ู้ใหม่ครับ ครูที่นั่นเมื่อเห็นผมครั้งแรก เขามองผมแบบไม่น่าไว้ใจ ว่าผมมาทำอะไร และผมก็คิดแล้วว่านั่นทำให้ได้

ข้อมูลยากพอตอนหลัง Level ที่ 2 ผมก็ลงไปใหม่ ตัดผมใหม่ทรงผู้ชาย แต่งกายใส่สูท พยายามสร้าง Identity ใหม่ เข้าไปพื้นที่เดิม ผมแนะนำตัวเองว่า ผมคือ ตี๋อเทออร์กังวาน แล้วผมก็เข้าไปเป็นครูของเขา คราวนี้ครูที่นั่นเขาก็ต้อนรับผมใหญ่เลย ซึ่งมันต่างกับกับตอนแรกที่เข้าไป เพราะ Position ที่เป็นตอนแรกนั้นเราออกกับผู้ปกครองว่าเป็นตูด ผู้ปกครองเขาจับไม่ได้ ผมเริ่มได้ข้อมูลบางส่วน ตอนหลังมา ระดับที่ 3 ผมก็สร้างความเป็นเพื่อนกับเขาแทน เด็กเขาแต่งตัวอย่างไรผมก็แต่งอย่างนั้น เขาเจาะหู 5 รู ผมก็เจาะทั้ง 5 รู เอามันให้หมด และนั่นทำให้เราได้ข้อมูล ได้เพื่อน นี่จึงเป็นสิ่งที่ผมอยากแลกเปลี่ยน ผมก็คิดว่าน้องก็น่าจะตั้งคำถามว่า เราจะใช้ความเป็นมุสลิม ความเป็นผู้หญิง ความเป็นพระ ความเป็นคนยอง เข้าถึงข้อมูลได้อย่างไร ผมมีแค่นี้ครับ

คุณราณี: คะ ดิฉันมีคำถามในส่วนของคุณอัสนี ที่ฟังมาตามที่คุณอัสนีนำเสนอว่า มีเหตุการณ์ที่ทำให้คุณอัสนีรู้สึกผิดบาปที่ไปสะกดต่อมให้เขาเกิดการนิมิตาในพื้นที่ของศาสนา ซึ่งกรณีอย่างนี้คุณอัสนีมีวิธีการที่เหมาะสมเพื่อแลกเปลี่ยนหาคำตอบอย่างไร หรือมีการปรับสมดุลอย่างที่ศศิภาพูด นักวิจัยจะมีวิธีการปลดล๊อคอย่างไรคะ ?

อ.ประสิทธิ์ : สำหรับผมนั้น นอกจากการที่นักศึกษาลงไปเก็บข้อมูลแล้วนั้น ผมอยากให้พวกเรายกระดับงานของเราให้อยู่ในรูปแบบเชิงวิชาการมากขึ้น เช่น หนังสือของอ.ปริตรตา ซึ่งหากตอนนั้นมาถึงตอนนี้เป็นเวลากว่า 10 กว่าปี สนามตอนที่อ.ปริตรตาลงกับสนามของเรา ณ ตอนนี้ มีความเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง อีกประเด็นหนึ่งก็คือ เวลาเราพูดถึงคนนอก/คนใน เราจะพบว่าคนนอกนั้นก็ยังมีหลายระดับ บางทีเรามักจะคิดว่าความเป็นคนในก็คือ คนในกลุ่มชาติพันธุ์ อย่างกรณีของนักศึกษาแม้จะเป็นคนใน แต่เมื่อออกมาศึกษา ก็ถือว่าเราเป็นคนนอก หรือ คนนอก ในฐานะที่ เราไม่ได้เข้าไปศึกษาพื้นที่บ้านเกิดของตัวเอง แต่เลือกพื้นที่อื่นและผมก็มีข้อสังเกตว่า กรณีข้อมูลที่ได้มาจากคนขี้เมา เราจะเชื่อถือได้หรือไม่ หรือเอามาประกอบงานบางใหม่ เราจะใช้อ้างอิงได้หรือไม่ ตรงนี้ผมอยากให้ตั้งข้อสังเกตร่วมกัน

อ.สุริยา : ผมขอเสริมที่ใจใจ (คุณกังวาน) พูด เพราะผมคิดว่ามีความสำคัญในการเข้าพื้นที่ของนักศึกษา 5 คนที่นำเสนอวันนี้ เราจะพบว่าครั้งแรกที่เข้าไป เราจะเจอกับการตอบรับในลักษณะใด และเมื่อใจใจเข้าไปใหม่ในบทบาทของครู มันเปลี่ยนทัศนคติของครูที่นั่น และสุดท้ายความเป็นเพื่อน นั้นทำให้เปิดให้เห็นโลกของนักเรียนมากขึ้น ส่วนกรณีของอัสนีนั้น ผม

คิดว่าข้อมูลจากการนินทาถือว่าเป็นข้อมูลที่เป็นธรรมชาติที่สุด ตรงนี้ผมก็อยากทราบว่า แล้วคุณทำอะไร เมื่อคุณอยู่ในเหตุการณ์นั้น

อัสนี: ผมคิดว่า ในวัฒนธรรมของอิสลามนั้น การนินทาถือเป็นข้อห้าม บทบัญญัติที่ระบุไว้ในอัลกุรอาน มันเกิดจากการที่ผมตีความ ณ ขณะนั้นว่าเราพูดเรื่องนี้แล้ว มันทำให้คนอื่นได้รับผลด้วย ผมจึงซึ้งน้ำหนักรื่องที่เป็น Pure กับความเป็นจริง

อ.มาลี : กรณีของการนินทานี้ เราก็ต้องกลับไปดูว่ามันคือการนินทา หรือว่ามันคือข้างหลังหน้ากาก ต้องทำให้เห็นรูปธรรมที่ชัดมากขึ้น